

Nicos Poulantzas

Fascismen och arbetarklassen

Innehåll

Introduktion	1
1. Allmänna teser.....	2
II. Den ideologiska krisens former och de revolutionära organisationernas kris	2
III. Socialdemokratin. Dess natur och klassfunktion, dess politik och tesen om ”socialfascismen”	5
IV. Kommunistpartierna och deras politik. Kominterns vändningar och alliansstrategin	9
V. De fascistiska organisationerna, fascismen och arbetarklassen. Arbetarklassens verkliga läge under fascismen	15
2. Tyskland	17
I. Nederlagsprocessen, defensiven och den politiskt-ideologiska krisen	17
II. Den tyska socialdemokratin.....	23
III. Det tyska kommunistpartiet.....	25
IV. Nationalsocialismen och arbetarklassen	30

Introduktion

Den grekiskfödde kommunisten Nicos Poulantzas (1936-1979) tillhörde den ”strukturalistiska” skolan Althusser skolan som hade stort inflytande under främst 1970-talet. Hans teoretiska arbeten handlade främst om staten och klasserna, men han intresserade sig även för fascismen. I likhet med övriga teoretiker i Althusser skolan så upplevs hans arbeten ofta som snåriga och ”teoreticistiska”, men medan t ex Althusser huvudsakligen skrev om marxistisk filosofi och därmed hade lite att säga om den aktuella verkligheten och politiken, så försökte Poulantzas ta itu med frågor som hade närmare anknytning till arbetarrörelsen och revolutionär politik.

Boken *Fascism & diktatur* (utg på svenska 1973) är ett exempel på detta. Nedan återges större delen av bokens kapitel 4, som främst handlar om relationerna mellan *arbetarklassen* och *arbetarrörelsen* å ena sidan och fascismen å den andra. Tyngdpunkten ligger på Tyskland (bokavsnittet om Italien har ej medtagits). Särskilt stort utrymme ägnas åt Kommunistiska internationals och tyska kommunistpartiets politik.

Lästips – om nazismen och fascism

Gunnar Gunnarsson: [Fascism och klassherravälde](#) (1983)

Anders Hagström: [Om fascismen och nazismen i Italien, Tyskland, England och Norden](#) (1990)

Manuel Kellner: [Att förstå fascismen för att bekämpa den](#) (2000)

[Debatt om strategi och taktik](#) – artikeln ”Kominterns linje i Tyskland 1928 – 34” (1972)

Bo Gustafsson m fl: [Debatt: Kampen mot nazismen i Tyskland](#) (1975)

[Kommunistiska internationals om fascismen](#). Komintern-dokument 1922-1935 (innehåller även ett utdrag ur Poulantzas bok *Fascism & diktatur*).

August Thalheimer: [Om fascismen](#) (1928)

Leo Trotskij: [Kampen mot nazismen i Tyskland](#) (1930-1940)

1. Allmänna teser

[Ur *Fascism & diktatur* s. 147-157]

II. Den ideologiska krisens former och de revolutionära organisationernas kris

Fascistiseringsprocessen svarar mot en ideologisk kris för arbetarklassen och mot en karakteristisk kris för de revolutionära organisationerna.

Vad gäller den senare punkten och de tyska och italienska kommunistpartierna skall vi genast klargöra att det här inte rör sig om att omedelbart likställa begreppet ”de revolutionära organisationernas kris” med deras strategiska misstag. Vi syftar här i synnerhet på denna situations effekter, som spelade en särskild roll för fascismens maktövertagande:

a) Fascistiseringsprocessens början svarar mot en markerad klyfta mellan de tyska och italienska kommunistpartierna och arbetarklassen. På ett träffande sätt kan man säga att dessa partier är avskurna från massorna. Arbetarklassens massa följer inte den ledning, som dessa partier vill påtvinga kampen, utan någon som helst masslinje. *Partierna kapitulerade i egentlig mening inte alls inför fascismen, som en fast rotad ”antikommunistisk” tradition vill få oss att tro.* De försökte — detta gäller särskilt det italienska partiet — motsätta sig fascismens maktövertagande, men alltför sent och på ett ineffektivt sätt. De försökte det i ett ögonblick då klyftan redan fanns där, efter punkten utan återvändo. Arbetarklassens massa följde dem inte i deras sista postuma och förtvivlade försök att hejda fascismen. Denna process var för övrigt ännu mer anmärkningsvärd, eftersom partierna ständigt vann framgångar *på det elektoralistiska planet* under nästan hela fascistiseringsprocessen.

b) Eftersom arbetarklassens nederlag fått effekter inom själva de tyska och italienska kommunistpartierna, är dessa partier djupt splittrade invändigt under hela fascistiseringsprocessen. Frånsett partiernas politiska linje, får denna splittring särskilda effekter: den leder ofta till en verklig förflamning inför det fascistiska hotet, vilket gör arbetarklassen ännu mer förvirrad.

*

Denna situation för de revolutionära organisationerna sammanfaller dessutom med en ideologisk kris för arbetarklassen. Den äger rum inom den ovan beskrivna *generaliserade ideologiska kris*, som påverkar de tyska och italienska samhällsformationerna under fascistiseringsprocessen. Den marxist-leninistiska ideologin skakas på ett djupgående sätt inom själva arbetarklassen: denna ideologi misslyckas inte bara med att vinna slå massorna, den luckras också upp där den en gång lyckats slå rot.

Vi vet vad som händer när de revolutionära organisationerna sviker sin ideologiska roll såsom ledande i en masslinje: det är den *borgerliga och småborgerliga* ideologin som i specifika former fyller det tomrum, som den marxist-leninistiska ideologins reträtt lämnat efter sig.

Den *borgerliga ideologins* inflytande över arbetarklassen i denna situation av ideologisk kris visar sig i trade-unionismens och reformismens klassiska form. Man kan märka det inte bara i varaktigheten, utan också i utvidningen av socialdemokratins — både partiets och de socialdemokratiska fackföreningarnas — inflytande över arbetarklassen under hela fascistiseringsprocessen. Den socialdemokratiska ideologins ökade inflytande tar sig också uttryck inom den del av arbetarklassen som stödjer kommunistpartiet.

Men det intressantaste fenomenet gäller inte så mycket den borgerliga ideologins direkta inflytande över arbetarklassen, ett direkt inflytande som visar sig i reformismen och trade-unio-

nismen, utan snarare den *småborgerliga ideologins inflytande*.

I själva verket befinner sig den borgerliga ideologin själv i kris under fascistiseringsprocessen. Denna möjliggör just den småborgerliga ideologins utbredning i samhällsformationen, och därmed också i arbetarklassen, på ett mycket intensivare sätt än vad som är fallet, när det finns en obestridd dominerande ideologi. Sedan genomgår småbourgeoisie själv en djup kris. ”De rasande småborgarnas”, som Engels sade, småborgerliga ideologi antar mycket egenartade former: *former i vilka den på något vis lättare än tidigare tränger in i arbetarklassen*, som själv befinner sig i en ideologisk kris. För klarhetens skull kan vi redan nu hävda att den i den småborgerliga ideologin alltid inneboende ”antikapitalistiska” aspekten förbittras och tar överhanden över de andra i en sådan situation av småbourgeoisins revolt: det är just härigenom som denna ideologi finner tillträde till arbetarklassen.

Den småborgerliga ideologins inflytande över arbetarklassen tar sig uttryck i *särskilda former*, anpassade till arbetarklassens ”levnadsvillkor”, d v s ”upplevelser”. Vi kan göra en inventering av vissa sådana former, som särskilt lätt tränger in i arbetarklassen under fascistiseringsprocessen:

- a) *Anarkismen*, i dess för arbetarklassen specifika form: särskilt tydlig i *anarkosyndikalismen* (med vilken den *revolutionära syndikalismen* är besläktad), som kombinerar föraktet för organisation och politiska mål med okunnighet, under det direkt upplevdas mask (fabriken), om den roll som spelas av det politiska förtryckets mekanismer — staten — för bevarandet av det kapitalistiska systemet;
- b) *Spontanismen*, d v s föraktet för organisation och den abstrakta kulturen av direkt och ”spontan” handling, var som helst och hur som helst, den småborgerliga ”individualismens” främsta uttryck;
- c) *Det putschistiska ”jacqueriet”* som ignorerar den marxist-leninistiska ideologin och massornas politiska kamp. Kombinerad med spontanismen och anarkismen grundas den på en abstrakt och verklig kult av de ”handlande minoriteternas” exemplariska ”våld”, som kanske är det mest karakteristiska draget för den revolterande småbourgeoisin, för det ”småborgerliga jacqueriet”.

Vi bör redan nu vara medvetna om problemets betydelse, och måste här göra vissa anmärkningar. Det är inget tvivel om att dessa former, särskilt anarkosyndikalismen, under en första tid var positiva ”spontana” proletära uttrycksformer: det är för övrigt också ur denna synvinkel Lenin behandlade dem.¹ Det är inte heller något tvivel om att det bakom de nämnda formerna ofta låg en ”instinktiv klassreaktion” från arbetarklassens sida mot de revolutionära organisationernas politiska linje under fascistiseringsprocessen. *I samband med fascistiseringsprocessen*, avskuren från den marxist-leninistiska ideologin och ställd inför den småborgerliga ideologins specifika form, gick denna ”klassinstinkt” emellertid vilse under denna ideologins inflytande. Och den här frågan är mycket allvarlig, eftersom man absolut inte kan förklara fascismens sammansatta inflytande över själva arbetarklassen, om man inte tar hänsyn till denna ideologiska faktor.

Den småborgerliga ideologins inflytande över arbetarklassen fick faktiskt som omedelbart resultat ett påskyndande av dess politiska demobilisering. Sedan bidrog även den fascistiska demagogin, med sin ”populistiska och ouvrieristiska” aspekt och sina bedrägliga löften, till denna neutralisering.

Men ännu viktigare: fascismen utnyttjade grundligt den småborgerliga ideologins inflytande över arbetarklassen, genom att öppet och för eget vidkommande upprepa vissa av dess uttryck inom arbetarklassen. Med andra ord, det var inte enbart den fascistiska demagogins innehåll som

---

¹ Anarkosyndikalismens och den revolutionära syndikalismens positiva aspekt utgjordes huvudsakligen av det faktum att de innebar kravet på arbetarrörelsens ”autonomi” gentemot de ”borgerliga” organisationerna.

bidrog till arbetarklassens passivitet och neutralisering, det var också formerna i vilka den framfördes — verbala former och aktionsformer. Dessa former nådde arbetarklassen via den småborgerliga ideologins inflytande.

Vi måste redan nu klargöra följande punkt: när vi, som vi gör här, talar om den småborgerliga ideologins inflytande över arbetarklassen, som där visar sig i skarp motsättning, i egentlig mening, till den marxist-leninistiska ideologin, så måste vi också nämna den småborgerliga ideologins inflytande över den marxist-leninistiska ideologin och särskilt över proletariats klassorganisationer. Bland annat detta gav tillsammans med ekonomismen upphov till det italienska kommunistpartiets ”vänsteropportunist” under fascistiseringsprocessen; det påverkade också *vissa aspekter* av KPD:s politik i Tyskland under fascistiseringsprocessen, även om dessa båda fall naturligtvis långtifrån är jämförbara.

Men vänsteropportunisten är en felaktig linje *inom själva den marxist-leninistiska ideologin*. Den vittnar särskilt om den småborgerliga ideologins inflytande över den marxist-leninistiska ideologin: det är just i den här meningen Lenin betecknade den som *kommunismens* barnsjukdom. Medan det ovan omnämnda direkta inflytandet från den småborgerliga ideologin — spontanism, anarkism, putschistiskt jacquerie, etc. — inte har ”något gemensamt” med den marxist-leninistiska ideologin. I denna mening är de inte ”vänsteristiska”, ty i egentlig mening kan man bara tala om vänsteropportunist inom marxismen-leninismens ram. De vänsteropportunistiska aspekternas ansvar för fascismens maktövertagande var visserligen allvarligt; men det var inte alls av samma klass som den småborgerliga ideologins övriga uttryck, vilka direkt återupptogs av de fascistiska partierna.

Men inte nog med detta: Komintern, vars politik mellan 1928 och 1935 endast skenbart var ”vänsteristisk”,² beskyllde alla som protesterade mot dess faktiska kapitulationspolitik gentemot fascismen för ”vänsterism” och utnämnde dem till fascismens vakthundar. Även om det huvudsakligen var Trotskij som drabbades, så gällde det också den tyska ”vänsteroppositionen” och åtskilliga andra. Härav kommer sig också den inom arbetarrörelsen envisa traditionen om ”vänsterismen som fascismens vägröjare”, under förutsättning att kommunistpartierna med termen ”vänsterism” i allt större utsträckning menar varje opposition mot en kapitulationspolitik. Det är onödigt att ytterligare betona denna punkt.

Vad vi däremot måste betona, ett verkligt slående fenomen, är det utomordentligt tydliga samförståndet mellan de spontanistiska elementen, anarkosyndikalister, etc. — bland vilka man finner åtskilliga ledare — och de fascistiska partierna, som de ofta öppet ansluter sig till, för att bilda deras ”vänster”flygel. Det finns otaliga och betecknande sådana fall framför allt i Italien men även i Tyskland. Fenomenets omfattande karaktär visar att det inte bara rörde sig om individuella avhopp, beroende på slumpen eller ren opportunistik.*

² Vi återkommer till den s.k. ”ultravänsteristiska” analysen på Kominterns 6:e kongress (1928). Låt oss genast påpeka att även om Kominterns politik efter 1928 bara skenbart är ”vänsteristisk”, så hindrar detta inte att vissa sekundära aspekter av KPD:s konkreta politik, inom ramen för Kominterns vändning, verkligen var av vänsteropportunistisk karaktär.

* Stort inflytande på den fascistiska ideologin hade den franska revolutionära syndikalisten Georges Sorel — som själv övergick från yttersta vänstern till yttersta högern. En av grundarna av den fascistiska rörelsen i Italien var den franska revolutionära syndikalisten Michele Bianchi. Bland andra namnkunniga franska revolutionära syndikalister kan nämnas Robert Michels, Sergio Panunzio (blev ledande fascistisk teoretiker) och Paolo Orano. — *Red*

III. Socialdemokratin. Dess natur och klassfunktion, dess politik och tesen om "socialfascismen"

Fascistiseringsprocessen kännetecknas av den karakteristiska varaktigheten och utvidgningen av socialdemokratins inflytande över arbetarklassen, och av socialdemokratins politiska linje gentemot fascismen.

Redan detta ställer två slags problem:

- a) att förklara det socialdemokratiska inflytandets varaktighet, genom att referera såväl till socialdemokratins natur och roll som till fascistiseringsprocessens specifika konjunktur;
- b) att visa på den socialdemokratiska politikens objektiva ansvar för fascismens maktövertagande.

Vi skall först uppehålla oss vid en av Kominterns uppfattningar om detta, en djupt felaktig uppfattning, som förorsakade katastrofer vid den praktiska tillämpningen. Det gäller här tesen om "socialfascismen".

Låt oss först se på själva tesen. Den framställdes i två former, som båda innebar en ren identifiering av socialdemokratin med fascismen. Den uttrycktes redan av den 5:e kongressen (1924) och visade sig i all sin prydno efter den 6:e kongressen (1928), där den nådde sin höjdpunkt.

- a) I den första formen rör det sig om en blandning och sammansmältning av "socialdemokrati och fascism". Man finner den uttryckt redan i resolutionerna från den 5:e kongressen:

"Fascismen och socialdemokratin är *två sidor av ett och samma instrument* för storkapitalets diktatur ... Socialdemokratin håller redan på att omvandlas från arbetarrörelsens högra flygel till bourgeoisins, och alltså fascismens, vänstra flygel."³

1924 slår Stalin fast att "fascismen inte bara är en kamporganisation för bourgeoisin, utan också ett politiskt fenomen *som stödjer sig på socialdemokratin.*"⁴

Efter 1928, och i synnerhet i och med det 10:e plenat 1929, där termen socialfascism för första gången används officiellt, preciseras denna tes. Manuilskij på 6:e kongressen:

"Socialdemokratin övertar allt mer initiativet från bourgeoisin, vad gäller repressionen mot arbetarklassen. ... Den fascistiseras. Denna process av socialdemokratins omvandling till social-fascism har redan inletts."

H. Neumann (1930) formulerar problemet ännu tydligare:

"Problemet för bourgeoisin gäller inte fascism *eller* socialdemokrati, utan fascism *och* socialdemokrati på en gång."⁵

Och slutligen detta ständigt upprepade Stalincitat:

"Fascismen är en kamporganisation för bourgeoisin, som baserar sig på socialdemokratins aktiva stöd. Socialdemokratin är objektivet sett fascismens moderata flygel. ... Dessa organisationer utesluter inte varandra ömsesidigt, utan den ena kompletterar den andra. De är inga motsatser, utan tvillingar. Fascismen är de båda organisationernas formlösa block ...".

- b) I sin andra form förefaller tesen mera nyanserad: det rör sig inte så mycket om en förening mellan fascism och socialdemokrati, utan om ett skenbart *alternativ*. Bourgeoisin spelar ut

³ Den 5:e kongressens resolution om fascismen, i *Imprekorr*, tysk upplaga, nr. 119, sept. 1924.

⁴ I Weber, *Die kommunistische Internationale*, op. cit., s. 117.

⁵ I *Imprekorr*, tysk upplaga, nr. 69, aug. 1930.

antingen det fascistiska kortet *eller* det socialdemokratiska kortet.⁶ Denna form är emellertid bara skenbart mer nyanserad än den första: i själva verket gör man här *inte någon periodisering* av detta antingen/eller, utan tvärtom betonar man det faktum att detta antingen/eller gäller exakt samma konjunktur, och att valet beror på helt sekundära faktorer. Således påpekar man genast det faktum att skillnaden mellan de båda korten i alla fall är minimal — det socialdemokratiska kortet är ”lite legalare” än det fascistiska kortet. På så sätt återknyter man direkt till den första formen av tesen om socialfascismen.

För ögonblicket skall vi utveckla tesens förutsättningar utan vilka den inte skulle kunnat uppstå. Tesen är hårt styrd av en samling ställningstaganden, på ett sådant sätt att det är absolut omöjligt att isolera den från dessa, och att acceptera den utan att acceptera de ställningstaganden som gör den möjlig.

1. Denna tes förutsätter en bristande förståelse av skillnaden mellan den specifika stats- och regimform som utgörs av fascismen och den borgerliga statens övriga former. Eftersom fascismen och den ”demokratiskt-parlamentariska” staten är samma sak i sin egenskap av ”storkapitalets diktatur”, identifieras socialdemokratien i den senare statsformen med fascismen. Det är alltså ingen tillfällighet att tesen om socialfascismen ofelbart åtföljs av tesen om fascismens identitet med den borgerliga statens övriga former. Som Thälmann mycket tydligt uttrycker det: ”... har det i våra led uppkommit tendenser att på ett liberalt sätt skilja mellan fascismen och den borgerliga demokratin, mellan Hitlers parti och socialfascismen...”⁷

Eller också Manuilskijs rapport till det 11:e plenat 1931:

”De alltför märkbara felen i våra led, vilka sammanfaller med en oppositionell linje, och hävdar att det finns en motsats ... mellan den borgerliga demokratin och fascismen, mellan social-demokratin och Hitlers parti, ... är utomordentligt skadliga och olycksbringande...”⁸

Denna tes om socialfascismen, sammankopplad med identifieringen av statsformerna, leder till mycket lärorika förutsägelser: inte bara att socialdemokratin inte skulle ha något att frukta av fascismens seger, utan också att den skulle komma att delta i makten tillsammans med nazisterna, och därigenom kristallisera det ”formlösa block” mellan nationalsocialism och socialdemokrati som fascismen var. Samme Manuilskij:

”Det faktum att bourgeoisin tvingas förtrycka arbetarrörelsen med fascistiska metoder innebär inte att topparna inte kommer att regera på samma sätt som tidigare (d v s med socialdemokratiens deltagande eller stöd /N.P./). Fascismen är inte någon ny regeringsmetod, som skiljer sig från den borgerliga diktaturens system. Den som tror det är en liberal.”⁹

Eller Thälmann:

”Även i händelse av nazisternas inträde i regeringen, uppkommer inte frågan om bourgeoisins avståndstagande från samarbetet med socialdemokratin för genomförandet av den fascistiska diktaturen.”¹⁰

⁶ Resolutioner från den 6:e kongressen (1928) i *Protokoll des sechsten Weltkongresses ...*, op. cit., vol. IV, s. 21f. och 57f.

⁷ *Die Internationale*, december 1931.

⁸ Angående detta, se också själva resolutionerna från det 10:e plenat i *Imprecorr*, fransk upplaga, nr. 39, maj 1931

⁹ *Ibid.*

¹⁰ *Die Internationale*, januari 1932. Vi bör lägga märke till att samma misstag åtföljde tesen om socialfascismen, redan när den dök upp för första gången 1924 (5:e kongressen). I sin redan omnämnda rapport förklarar Zinovjev sålunda: ”Jag upprepar att den demokratiskt-pacifistiska eran är ett tecken på kapitalismens förfall ... Det spelar inte någon större roll om detta tar formen av ”demokrati” eller fascism.”

2. Denna tes förutsätter en bristande förståelse av själva det fascistiska partiets masskaraktär och dess exakta politiska karaktär. Stalins analys från 1924 är anmärkningsvärd i detta avseende, såväl genom hans intuition som genom hans fullständigt felaktiga slutsatser. Efter att ha konstaterat att fascismen inte är ett vanligt kampinstrument för bourgeoisin, utan ett politiskt massfenomen, drar Stalin slutsatsen att den stödjer sig på socialdemokratin, d v s att socialdemokratin på något vis själv utgör fascismens folkliga massbas, och framställer en för fascismen egen folklig bas som något obegripligt och otänkbart.

*

3. Alltså en bristande förståelse av det fascistiska partiets natur och funktion, ”bourgeoisins redskap”, som går hand i hand med den bristande förståelsen av socialdemokratins natur och funktion, ”bourgeoisins redskap”. En bristande förståelse i dubbel mening: dels vad gäller massbasen och klassrepresentationen, dels vad gäller rollen gentemot bourgeoisin; och båda fenomenen hänger samman.

Vad gäller den första aspekten av den bristande förståelsen, nämligen av socialdemokratins karaktär, måste vi påpeka att Komintern alltsedan begynnelsen, men i synnerhet i och med den 4:e kongressen, varken förmådde upptäcka socialdemokratins varaktighet i arbetarklassen eller orsakerna till denna varaktighet. Komintern väntade sig ständigt en alltid nära förestående nästan total eliminering av socialdemokratins inflytande över arbetarklassen. Detta beror naturligtvis på den bristande förståelsen av de konjunkturella faktorerna bakom denna varaktighet under fascistiseringsprocessen; men inte enbart på detta. Det beror också på att Komintern med sin ekonomistiska syn underskattade de ideologiskt-politiska faktorernas effektivitet.

Denna underskattning tar sig inom Komintern först uttryck i en särskild tolkning av Lenins ständigt upprepade tes om *förhållandet mellan socialdemokratin och ”arbetararistokratin”*. Det socialdemokratiska fenomenet kom så småningom att betraktas som ett huvudsakligen ”ekonomiskt” fenomen. Socialdemokratins enda *verkliga* folkliga bas låg i de ekonomiska intressena hos detta skikt av arbetararistokratin, som uppkommit genom fördelningen av smulorna från den imperialistiska bourgeoisins överprofiter. Vilket *i sista hand* innebar att socialdemokratin inte kunde ha någon verklig massbas: så mycket mera som man på grund av den ”ekonomistiska katastrofismen” väntade sig en nära förestående minskning av dessa överprofiter och därmed också av detta skikt.

Vad gäller det massiva inflytandet utanför detta skikt, behandlade Komintern detta fenomen ganska lättsinnigt med termen ”socialdemokratiska illusioner” i arbetarklassen, när man inte förbigick det under tystnad. Under denna term döljer sig, och det är viktigt, hela underskattningen av de ideologiska faktorernas tyngd. I själva verket väntar sig Komintern att dessa socialdemokratiska illusioner skall störta samman inom en nära förestående framtid under trycket från beviskraften som ligger i själva ”fakta”, en beviskraft som blir större efterhand som fascistiseringsprocessen framskrider — och sanningen uppenbaras. Anmärkningar i stil med ”arbetarna blir själva allt mer medvetna om det” förekommer i rikligt omfång och vidmakthålls även efter fascismens maktövertagande, som antas ”öppna” massornas ögon för de socialdemokratiska illusionerna.

Socialdemokratin har emellertid i regel, ibland med undantag för revolutionära perioder, en permanent massbas i en kapitalistisk formation, även om den är underkastad mycket viktiga växlingar: och detta huvudsakligen på grund av den borgerliga, men även småborgerliga, ideologins inflytande över arbetarklassen. Eftersom bourgeoisin inte kan dominera enbart genom organiserad fysisk repression och ideologin bara existerar i idéerna, så *förfogar den borgerliga*

staten alltid över en (eller flera) ideologiska statsapparater, som är speciellt ämnade att inpränta den borgerliga ideologin i arbetarklassen. Ett parti av socialdemokratisk typ (vi skall behandla frågan om fackföreningarna längre fram) utgör en sådan apparat i den borgerliga statens ”normala” former.

Ett parti av socialdemokratisk typ: enligt Lenins karakteristik från 1921 rör det sig om ett ”arbetarparti”, som för *bourgeoisins politik* — ”socialförrädare” — inom arbetarklassen. Klassbasen, en relativt viktig del av anhängarna och militanterna samt apparatens lägre nivåer i ett sådant parti är i stor utsträckning av arbetarursprung. Det skiljer sig alltså från *borgerliga partier med arbetarklientel*, sådana som Folkpartiet (katoliker) i Italien, det katolska *Zentrum* i Tyskland, etc. För övrigt är detta parti inte nödvändigtvis socialdemokratiskt själv: om denna inte längre uppfyller sin roll, om den diskrediteras, så tar ett annat parti dess plats.¹¹

Partiet utgör denna apparat i den borgerliga statens ”normala” former: nämligen i statsformer som svarar mot en viss politik från bourgeoisins sida gentemot arbetarklassen, från ”klassarbetet” — detta parti stödjer *öppet* regeringen eller deltar i den — fram till den punkt där bourgeoisins politik kräver ett typiskt krossande av arbetarklassen.

Ty, eftersom detta parti just är ett massparti inom arbetarklassen, *så genomträngs och påverkas det av arbetarklassens kamp på ett speciellt sätt, också via organisationer — fackföreningar — som är beroende av det* (eller av vilka partiet själv ibland är beroende). Partiet måste bevara sin representativa bas eller riskera att förlora sin institutionella funktion, som dess existens är beroende av. Det håller sig till en kompromisspolitik gentemot arbetarklassen, en politik som i sista hand är den som bourgeoisin kan tillåta, inom ramen för dessa statsformer och denna bestämda politik. Betydande klyftor kan inte undvikas inom ett sådant parti mellan de olika nivåerna, ledarna och dess funktionärsbyråkrati, och de underordnade skikten som står närmare massorna, militanterna.

Med andra ord, ett parti av socialdemokratisk typ kan inte utnyttjas av bourgeoisin när som helst och hur som helst såsom ett enkelt ”redskap” för alla ändamål, utan förblir en institution som är förbunden med en mycket exakt samhällsfunktion.

I själva verket utgör fascismen en särskild stats- och regimform, som svarar mot en given politik från bourgeoisins sida. Som sådan svarar fascismen mot en omorganisering av alla statsapparaterna, inklusive de ideologiska statsapparaterna. I en sådan omorganisering finns det inte rum för ett parti av socialdemokratisk typ. Det måste tvärtom krossas fullständigt — vilket

---

¹¹ I själva verket är det nästan bara SFIO i Frankrike, som ställer till problem, vad gäller karakteristiken av den tidens socialdemokrati som ett ”arbetarparti” i denna betydelse. Detta beror på: a) den särskilda anarkosyndikalistiska traditionen i den franska arbetarrörelsen och dess misstro gentemot ”partierna”, en misstro som övervinnes definitivt först av PCF, och ganska långsamt; b) det mycket intima förhållande som mycket snabbt uppstod mellan SFIO och den franska *småbourgeoisin*, via den ”jakobinska radikalismen”. Vi måste betona detta, ty det har ibland hävdats, särskilt av A. Kriegel (*Le Pain et les roses*, 1968, s. 167) att det bara var den tyska socialdemokratiska partiet som verkligen var ett ”arbetarparti”. Detta är felaktigt. A. Kriegel är uppenbarligen bländad av det franska fallet, som hon känner till, och jämför SFIO med den övriga europeiska socialdemokratiska partiet, med undantag för den tyska. För element som åskådliggör min tes, se: R. Michels, *The Political Parties*, ny upplaga 1966, s. 254f.; S. Neumann (red), *Modern Political Parties*, 1966, etc. Slutligen vad gäller *organisationsformerna* för partierna av socialdemokratisk typ, så skiljer de sig avsevärt från det ena partiet till det andra och från en epok till en annan. Även om dessa partier som *helhet* är mer *disciplinerade* och *centraliserade* än de ”borgerliga partierna”, så varierar organisationsformerna mellan en mycket stark byråkratisk centralism – Tyskland, Österrike – och en relativ liberalism – England. Därför, och på grund av deras politiska linje, kan man knappast tala om en *typisk* organisationsform för dessa partier, på samma sätt som man exempelvis kan tala om en bolsjevikisk organisationsform. Angående detta, se jämförelsen mellan de europeiska socialistpartierna i M. Duverger, *Les Partis politiques*, 1964.

också skedde —, just på grund av dess massbas i arbetarklassen och i den utsträckning som klasskampen går via detta parti: bourgeoisins politik syftar hädanefter till arbetarklassens förintelse.

Inte så att den massiva och organiserade fysiska repressionen mot arbetarklassen — som ett parti av socialdemokratisk typ inte kan genomföra — är tillräcklig för bourgeoisins dominans, i det senare fallet. Andra apparater måste på något sätt ta över. Bland annat de fascistiska organisationerna, vars massbas och organisatoriska uppbyggnad emellertid är ”främmande” för arbetarklassen (såsom småborgerlig), och vars ideologiska roll är en helt annan än partiets av socialdemokratisk typ.¹²

Slutligen, och fortfarande i detta sammanhang, bekräftade tesen om ”socialfascismen” för Komintern och vad gäller perioden som föregick nationalsocialismens maktövertagande också följande faktum: den tyska socialdemokratin — och även den österrikiska — var på den tiden ett starkt centraliserat, disciplinerat och byråkratiserat parti, som lyckades blockera arbetarrörelsens — ekonomiska och politiska — uppsving. Genom att kväva den socialistiska demokratin och de socialistiska strävandena, utövade den alltså en repression av fascistisk ”typ” mot arbetarmassan, med fascistiska ”praktiker” och ”metoder”.

Vi tänker emellertid inte alls ifrågasätta socialdemokratins roll, som just är att vilseleda massorna och förhindra revolutionen. Men det är uppenbart att socialdemokratin inte kan fylla denna roll, och inte heller gjorde det, på samma sätt som det fascistiska partiet; den enda riktiga referenspunkten för undersökningen av tesen om socialfascismen. ”Praktikerna” eller ”metoderna” existerar faktiskt inte i något tomrum, utan i förbindelse med de apparater som genomför dem: deras karaktär bestäms av apparaternas karaktär. Denna roll fylls alltså inte på samma sätt av socialdemokratin och av det fascistiska partiet, varken vad gäller förtrycket av arbetarrörelsen i egentlig mening, eller vad gäller de ideologiska formerna, och slutligen inte heller vad gäller organisationsformerna.

Om vi tar hänsyn till allt detta, så kan vi — för att upprepa Stalins egna ord — inte bara konstatera att socialdemokratin och det fascistiska partiet inte ”kompletterar varandra”, utan att de verkligen ”utesluter varandra ömsesidigt”, i bokstavlig mening. *De kan absolut inte inta samma plats i en och samma statsform.*

[...]

[Sid 160 ff]

Allt detta innebär naturligtvis inte att socialdemokratins politik gentemot fascismen inte bär ett stort ansvar för fascismens maktövertagande. Så mycket mera som dess massinflytande är avsevärt: förutom de tidigare nämnda faktorerna, beror detta på arbetarrörelsens övergång till defensiven, vilken — som alltid — åtföljs av ett uppsving för socialdemokratin. Socialdemokratins kapitulationspolitik här är typisk för ett klassarbetsparti, även om det inte fanns något direkt samförstånd, i egentlig mening, mellan socialdemokratin och fascismen.

IV. Kommunistpartierna och deras politik. Kominterns vändningar och

¹² Vi måste påpeka att även ett socialdemokratiskt parti utsträcker sig till *småbourgeoisin*, men att denna där på något sätt utnyttjas som en *länk för att överföra* bourgeoisins ideologi och politik till arbetarklassen. Men betydelsen av detta ”småborgerliga” element – inte bara eller ens huvudsakligen en numerisk betydelse, utan politisk, ideologisk och organisatorisk – har vissa gränser: överskrides dessa gränser *förvandlas* ett parti av socialdemokratisk typ till *ett borgerligt parti med arbetarklientel*. Detta är den utveckling som de flesta europeiska socialdemokratierna genomgår, i synnerhet efter andra världskriget, även om det är en ojämn utveckling.

alliansstrategin

Fascistiseringsprocessen och fascismens maktövertagande svarar dels mot det italienska kommunistpartiets felaktiga strategi och dels mot Komintern och det tyska kommunistpartiets felaktiga strategi.

Den viktigaste punkten vi skall behandla här rör kampen mot fascismen, vars nyckel vi finner i alliansstrategin. Och det finns en alltför stark tendens att i detta avseende jämställa det italienska kommunistpartiets linje och praktik med det tyska partiets, under etiketten ”ultravänster”. Även om det är sant att det finns likheter och gemensamma drag, så återstår inte desto mindre det faktum att de båda fallen skiljer sig: bland annat i den utsträckning som Kominterns inställning inte var densamma i båda fallen. Att lägga märke till är att det italienska kommunistpartiets linje på den tiden stod i motsats till Kominterns officiella linje, som öppet bekämpade den, medan det tyska partiets linje var en strikt tillämpning av Kominterns. PCI:s ”vänsterism” innebar för övrigt något helt annat än Kominterns så kallade ”ultravänster”linje i nationalsocialismens fall.

Slutligen har man ofta en tendens att studera dessa partiers linje abstrakt, utan att se att den är förbunden med en felaktig helhetssyn på kampens etapper och vändningar. Den hänger samman med en felaktig syn både på karaktären av fascismens period och på karaktären av den etapp, under vilken alliansstrategins linje tillämpas.

Låt oss först ta det italienska fallet. I och med den 3:e kongressen varseblev Komintern en period av klasskampens ”stabilisering”, för fram parollen ”Till massorna” och dess exekutiv antar sex månader senare, i december 1921, teserna om *enhetsfronten* som en tillämpning av denna paroll. Dessa teser, som bekräftades av det 1:a plenat (februari—mars 1922), lades i reducerad form till resolutionerna från den 4:e kongressen, på beslut av kongressen och under titeln ”Teser om arbetarnas enhetsfront”. Låt oss för övrigt påpeka att teserna utarbetades *under Lenins direkta ansvar*.

Exakt vad rör det sig om? Komintern varseblir samtidigt en vändning i klasskampen, misstag av sekteristisk typ under den föregående perioden samt socialdemokratins kvardröjande tyngd trots splittringen, och man koncentrerar sina ansträngningar på bildandet av en proletär enhetsfront. Visserligen en enhetsfront ”underifrån”, vilket innebär att kommunistpartierna är självständiga och autonoma inom fronten, men också att en viss politik förs gentemot socialdemokratien, en politik som man sluter sig till utifrån en viss bedömning av detta parti.

Låt oss se lite närmare på teserna:¹³ ”Enhetsfrontstaktiken innebär att det kommunistiska avantgardet deltar i arbetarmassornas dagliga strider för sina livsnödvändiga behov. Härvid är kommunisterna i synnerhet beredda att diskutera med de socialdemokratiska förrädiska ledarna. ... Förekomsten av oberoende kommunistiska partier och dessas fullständiga handlingsfrihet gentemot bourgeoisin och den kontrarevolutionära socialdemokratien utgör proletariatets viktigaste historiska erövring, som kommunisterna aldrig får avstå från.

Enhetsfrontstaktiken innebär aldrig ”elektoralistiska kombinationer” i toppen, med siktet inställt på parlamentariska mål. Enhetsfrontstaktiken, det är kommunisternas erbjudande att kämpa tillsammans med alla arbetare, som tillhör andra partier eller grupper ... Enhetsfrontens verkliga framgång utvecklas ur basen, ur själva arbetarmassans djup. Men kommunisterna kan inte avstå från att, under vissa villkor, ingå överenskommelser också med topparna inom de arbetarpartier (socialdemokrater eller partier inom 21/2-Internationalen), som är deras motståndare. Massorna

¹³ Teserna citerade enligt *Die Taktik der Kom. Internationale gegen die Offensive des Kapitals*, Hamburg, op. cit., s. 158.

måste hela tiden få fullständig information om de pågående förhandlingarna...”

Om detta är teserna om enhetsfronten, som de direkt härstammar från den leninistiska parollen ”mot massorna”, så innebär den 4:e kongressen och Kominterns därpå omedelbart följande politik, som vi sett, en förändring i och med parollen om ”arbetarregeringar” (Arbeiterregierungen), d v s regeringar byggda på en allians mellan kommunister och socialdemokrater. med bestämda mål:

”En sådan arbetarregering är möjlig endast om den uppkommer ur masskampen och stödjer sig på arbetarnas kamporgan. ... En arbetarregerings mest grundläggande uppgifter måste vara att beväpna arbetarklassen, att avväpna de borgerliga och kontrarevolutionära organisationerna. ... Även en arbetarregering som uppkommer ur en parlamentarisk koalition, som alltså har ett rent parlamentariskt ursprung, kan ge anledning till ett uppsving för den revolutionära rörelsen. Det är självklart att uppkomsten av en verklig arbetarregering och dess fortsatta innehav av makten, samtidigt som den driver en revolutionär politik, kommer att leda till en utomordentligt skärpt kamp, och möjligen till ett inbördeskrig mot bourgeoisin ...”¹⁴

Vi vet vad vi skall anse om detta, och Dimitrov försökte precisera det. Det är dock givet att vi här måste begränsa oss till de första teserna om enhetsfronten, som för övrigt direkt syftar på det italienska kommunistpartiets politik.

Vi skall inte uppehålla oss vid den period av Kominterns existens, som sträcker sig från den 4:e kongressen (1922-1923) fram till den 6:e kongressen (1928), eftersom den inte är av direkt intresse för fascistiseringsprocessen. Låt oss bara påpeka att den kännetecknas av stor förvirring, vad gäller frågan om allianser, vilket för övrigt beror på Kominterns skiftande karakteristik av etapperna.

På den 5:e kongressen sker en ”ultravänsteristisk” vändning, samtidigt som man tiger om ”stabiliseringen” och ändrar inställning till arbetarregeringarna. Medan den 4:e kongressen betraktade dem som en ”etapp” på vägen mot proletariats diktatur genom revolutionen, identifierar den 5:e kongressen — ”bolsjeviseringskongressen” — dem med proletariats diktatur och antyder därmed att de inte kan föregå revolutionen och utgöra en särskild etapp: vilket i praktiken innebär ett förkastande av tesen om arbetarregeringar. Teserna om enhetsfronten förblir skenbart intakta, men (och här framträder tesen om socialfascismen för första gången) det preciseras att enhetsfronten ”inte är något annat än en revolutionär metod för agitation och för massornas mobilisering”, och att ”dess huvudsakliga syfte är kampen mot socialdemokratins kontrarevolutionära ledare”.

Det 5:e plenat (1925) erkänner stabiliseringen och upprepar politiken med kontakter på högsta nivå. Komintern för en häftig kamp mot de på den 5:e kongressen högt uppskattade ledarna för kommunistpartiernas vänsterflyglar.

*

I och med Kominterns 6:e kongress (1928) sker den avgörande vändningen.¹⁵ Samtidigt som den tyska arbetarrörelsens defensiva etapp inleds, markerad av fascistiseringsprocessens början, ser vi hur man, på grund av den ”ekonomistiska katastrofismen”, betecknar ”stabiliseringens” slut som

¹⁴ Se resolutionen i *Les quatre premiers congrès ...*, op. cit., s. 158.

¹⁵ Egentligen rör det sig ur kronologisk synpunkt inte om en vändning just på den 6:e kongressen. De första tecknen på vändningen kan spåras till det 8:e plenat 1927: socialdemokratins vänsterströmning betraktas som farligare för kommunisterna än högerströmningen. Själva resolutionerna från den 6:e kongressen innehåller fortfarande spår av en relativ och mycket osäker kompromiss mellan Stalins och Bucharins inställning. Vändningen blir inte helt tydlig förrän i och med det 10:e plenat 1929.

den proletära offensivens och den omedelbart förestående revolutionens etapp: man förordar öppet den ”offensiva strategin”. Tesen om socialfascismen betonas och vad gäller alliansstrategin genomförs vändningen till ”klass mot klass” och ”enhetsfront underifrån”.

Den 3:e kongressen talade också om enhetsfront underifrån, men skillnaden ligger här i Kominterns och KPD:s konkreta politik gentemot socialdemokratien och de massor som följer de socialdemokratiska organisationerna: ”Det är uppenbart att vi inte kan ha någon enhet med socialfascisterna.”¹⁶ ”Socialfascisterna vet att något samarbete inte är möjligt för oss. .... Ingen kommunist har några illusioner om att fascismen kan bekämpas med socialfascismens hjälp.”¹⁷

Denna linje tillämpas för övrigt ingalunda enbart på topparna inom socialistpartiet: ”Kasta ut socialfascisterna från deras ställningar i företagen och fackföreningarna”; ”Kasta ut de små socialfascisterna från företagen, arbetsförmedlingarna och lärlingsskolorna”; ”Krossa socialfascisterna i skolorna och på semesterorterna”.¹⁸

Socialdemokratins ”vänster”flygel betraktas för övrigt som den farligaste fienden:

”Den revolutionära rörelsens uppsving ... ålägger Komintern och dess sektioner en avgörande skärpning av kampen mot socialdemokratien, och i synnerhet mot dess ”vänstra” flygel, en flygel som utgör kommunismens farligaste fiende och det viktigaste hindret för uppsvinget i arbetarklassens kamp ...”¹⁹

Vad gäller de socialdemokratiska massorna, är Thälmanns yttrande avslöjande till sin form: ”... Så länge de inte befrias från socialfascisternas inflytande, är de miljontals arbetarna. (i SPD och ADGB, /N.P./) förlorade för den antifascistiska kampen.”²⁰

Och till denna strategi hör naturligtvis också synen på ”huvudfienden”, som inte utgörs av fascismen utan av socialdemokratien, vars nederlag är en *förutsättning*, och detta också i kronologisk mening, för segern över fascismen:

”Eftersom nationalsocialisterna kunde uppnå en betydande valframgång, underskattar kamrater vikten av vår kamp mot socialfascismen.... Detta är utan tvekan ett tecken på en avvikelse från vår politiska linje som gör det till en plikt att rikta det kraftigaste slaget mot SPD. ... *Partiets hela kraft måste sättas in i kampen mot socialdemokratien.*”²¹ ”Men det viktigaste problemet i vår kamp mot nationalsocialismen ... är frågan om en riktig revolutionär strategi som, i enlighet med det 9:e plenats beslut, riktar det kraftigaste slaget mot socialdemokratien, ... en förutsättning för segern över den hitleristiska fascismen.”²²

Och slutligen, när den fascistiska faran kommer allt närmare, säger Thälmann i sitt avslutningstal på det 12:e plenat i september 1932:

”I det nuvarande stadiet av fortskridande fascistisering, vore varje nedtoning av vår kamp mot socialdemokratien ... ett grovt fel.”

¹⁶ H. Remmele i *Die Internationale*, mars 1930.

¹⁷ *Rote Fahne*, mars 1931.

¹⁸ När *Rote Fahne* den 8 juni 1932 på grund av den ”anti-fascistiska frontens” politik endast tillämpar denna politik på SPD:s ”ledande kretsar”, anklagas den av *Die Internationale* (vol. XV, s. 274) för ”opportunistisk avvikelse”.

¹⁹ Resolution från det 10:e plenat (1929) i *Protokoll, 10. Plenum der EK der KI*, s. 897.

²⁰ I *Die Internationale*, juni 1932.

²¹ *Ibid.*, juli 1931

²² Hirsch i *Die Internationale*, januari 1932. Vi måste till sist påpeka att det knappast är förrän på det 11:e plenat 1931, som röster höjs mot ”överdrifterna” i uppfattningen om ”huvudfienden”. En viss skepsis skyntar på detta plenum, angående revolutionens omedelbara närhet. Manuilskij själv erkänner att fascismen ”är en av formerna för kapitalets offensiv” och att ”huvudfienden för arbetarklassen fortfarande är bourgeoisin”. Men detta får inte några konsekvenser.

Denna inriktning ledde till katastrofala resultat. Men vi måste redan nu betona att det vore helt fel att tro att KPD, i enlighet med denna radikala terminologi, förde en oförsonlig, om än ”sekte-ristisk”, kamp mot fascismen och för revolutionen. Men man förde den förordade oförsonliga kampen mot socialdemokratin: strängt taget gjorde man faktiskt inte något annat.

I själva verket höll något mycket viktigt på att hända inom Komintern under just denna period, något som man kan upptäcka just i det tyska fallet, som på den tiden var ”prövostenen” för Kominterns strategi. De särskiljande dragen i ”vänster-höger”-vändningarna börjar blandas ihop, i den meningen att vissa aspekter, som på ett tydligt och öppet sätt skulle komma att utmärka Dimitrovs 7:e kongress, börjar framträda redan under perioden 1928-1935. Med andra ord, det verkar som om förhållandet mellan den 6:e kongressen och Dimitrovs 7:e kongress inte alls liknade den klassiska ”pendeln” (vänsteropportunistisk-högeropportunistisk), som uttrycker de två, symmetriskt motsatta, sidorna av en och samma felaktiga generella linje: ett schema som, i viss utsträckning och på en första nivå, är giltigt för Kominterns period innan den 6:e kongressen.

Efter 1928 duger inte detta schema längre: den generella linjen bekräftas allt mer, trots det yttre skenet, via *de konkreta effekternas identitet*; dessa effekter som når sin höjdpunkt under och efter Dimitrov, är tydligt urskiljbara redan i och med den s k ”ultravänster”-perioden. Särskilt vad gäller KPD har dess radikala verbalism under denna period sin motsvarighet endast i dess triumfalistiska tro på den parlamentariska valkampen och dess uttalade socialchauvinism — bortsett från frågan om ”Sovjetunionens försvar”. Ett viktigt och slående tecken på detta: dess ”ultravänsterism” liknar inte alls det italienska kommunistpartiets ”ultravänsterism” under fascistiseringsprocessen i Italien och inte heller den egna ”vänsterismen” under perioden 1920-1922.

Det går till och med så långt att man inte längre kan använda samma indicier som hållpunkter för periodiseringen av Komintern efter 1928. Men däremot innebär detta inte, som man kunde frestas att tro, att den 7:e kongressen (1935), vars förutsättningar man kan spåra redan från 1934, inte utgör ett viktigt ögonblick för Komintern. Men vi måste precisera att 1935 inte är en ”vändning” på samma sätt som de man kan lägga märke till inom Komintern innan 1928; bland annat, och på en första nivå, därför att 1935 inte i egentlig mening är en ”helomvändning” i förhållande till 1928, d v s en *verkligt annan sida* av samma mynt. Men å andra sidan får man inte heller förstå 1935 som *en enkel fortsättning* av 1928 och inskränka sig till att helt enkelt betona de utmärkande dragen av ett och samma mynt som, via en oavbruten ”utveckling”, markerar de konkreta uttrycken av Kominterns generella linje: även om utvecklingen går i denna andra riktning, så avgränsar den sig inte desto mindre, och på ett viktigt sätt.²³

*

Först vad gäller alliansfrågan, så har den 7:e kongressen två sidor: en om den *proletära enhetsfronten* och en om *den antifascistiska folkfronten*.

Den första korrigerar den föregående periodens ”misstag” och tycks i huvudsak återvända till teserna om enhetsfronten från 1921-1922:²⁴

²³ Här vill jag peka på att Trotskij, på grund av sin egen syn på vad som hände i Sovjetunionen, frestas att tolka sambandet mellan 1928 och 1935 på två av allt att döma motsägelsefulla sätt, som i alla fall inte förefaller mig vara riktiga: a) Han frestas att tolka sambandet mellan 1928 och 1935 enligt pendelschemat med ”vänsteropportunistisk—högeropportunistisk” (de ”byråkratiska slingerbultarna”); b) Han frestas samtidigt att förklara att inget väsentligt hände efter 1928.

²⁴ Vi bör emellertid påpeka att Kominterns exekutiv, inför de utomordentligt våldsamma reaktioner som Hitlers seger och KPD:s strategi gav upphov till inom de europeiska kommunistpartierna, i en resolution från den 5 mars 1933 (för

”Självfallet kan och får kommunisterna inte för ett ögonblick avstå från sitt självständiga arbete för massornas kommunistiska upplysning, organisation och mobilisering. Men för att trygga arbetarnas väg till aktionsenhet, är det samtidigt nödvändigt att försöka uppnå såväl kortfristiga som långfristiga överenskommelser om gemensamma aktioner med de socialdemokratiska partierna, de reformistiska fackföreningarna och arbetarnas övriga organisationer mot proletarietets klassfiender. ... Kampen för enhetsfrontens upprättande ställer även ett annat, mycket viktigt problem, nämligen problemet om enhetsfronten i länder med socialdemokratiska regeringar eller med koalitionsregeringar, där socialister deltar. ... Vår absolut avvisande inställning till socialdemokratiska regeringar, som eftersträvar försoning med bourgeoisin, är känd. Vi betraktar emellertid inte en socialdemokratisk regering eller en koalitionsregering ... som ett oöverkomligt hinder för upprättandet av en enhetsfront med socialdemokraterna i vissa frågor. Vi anser att enhetsfronten även i detta fall är fullständigt möjlig och ombärlig ...”²⁵

Men denna politik gentemot de socialdemokratiska partierna och organisationerna är inte tillräcklig:

”Denna pakt är ett hjälpmedel för att förverkliga gemensamma aktioner, men den är i och för sig ännu inte en enhetsfront. ... Kommunisterna och alla revolutionära arbetare måste sträva efter att skapa partilösa klassorgan för enhetsfronten i företagen, bland de arbetslösa, i arbetarkvarteren och bland småfolket i städerna och på landsbygden ...”²⁶

Detta angående den proletära enhetsfronten. Men låt oss gå över till den *antifascistiska folkfronten*, som är direkt förbunden med erkännandet av den fascistiska faran. Dimitrov erkänner indirekt att fascistiseringsprocessen svarar mot en defensiv etapp för arbetarrörelsen. Jag citerar hela det viktiga avsnitt som behandlar detta:

”I arbetet på att mobilisera de arbetande massorna till kamp mot fascismen, är det en särskilt viktig uppgift att skapa en bred antifascistisk folkfront på den proletära enhetsfrontens grundval. Framgången för hela proletarietets kamp är intimt förknippad med upprättandet av ett kampförbund med de arbetande bönderna och huvudmassan av städernas småbourgeoisier.... Vid skapandet av den antifascistiska folkfronten, är det av stor vikt att närma sig de organisationer och partier, som huvuddelen av dessa massor tillhör, på ett riktigt sätt. I de kapitalistiska länderna befinner sig de flesta av dessa partier och organisationer, såväl de politiska som de ekonomiska, fortfarande under bourgeoisins inflytande och följer ännu bourgeoisin. Dessa partiers och organisationers sammansättning är inte homogen. Man finner rika kulaker bredvid jordlösa bönder, stora affärsmän bredvid småhandlare, men ledningen ligger i händerna på de förstnämnda, storkapitalets agenter. Detta tvingar oss att närma oss dessa organisationer på olika sätt och att ta hänsyn till att medlemsmassorna ofta inte känner till ledningens verkliga politiska fysionomi. Under vissa omständigheter kan och måste vi inrikta våra ansträngningar på att vinna över dessa partier och organisationer eller vissa delar av dem, till den antifascistiska folkfrontens sida, trots deras borgerliga ledning. Detta gäller exempelvis den nuvarande situationen i Frankrike och det radikala partiet ...”²⁷

Slutligen råder kongressen kommunisterna att — under vissa villkor — delta i regeringar, som

---

övrigt ett svar på en vädjan om gemensam kamp mot fascismen från den Socialistiska Internationalen av den 19 februari) tar ett första steg i Dimitrovs riktning angående den proletära enhetsfronten. Exekutivet *rekommenderar* kontakter med de socialdemokratiska centralkommittéerna, i *vissa länder* och på grund av *deras speciella förutsättningar*, med sikte på *gemensamma aktioner* mot fascismen; medan dessa aktioner pågår, ”anser exekutivet att man kan rekommendera kommunistpartierna att dämpa sina attacker mot de socialdemokratiska organisationerna” (citerat av J. Degras, *The Communist International 1919-1943: Documents*, vol. III, s. 253). Men det 13:e plenat i nov.—dec. 1933 upprepar faktiskt fullständigt den tidigare politiken. De första verkliga tecknen på vändningen 1935 blir inte märkbara förrän 1934 (se även D. Desanti, *L'Internationale communiste*, op. cit., s. 205).

²⁵ Dimitrov, *Oeuvres choisies*, s. 64,80.

²⁶ Dimitrov, op. cit., s. 65.

²⁷ Ibid., s. 66-67

bildats för kampen mot fascismen.

*

Men dessa teser utgör verkligen en viktig etapp för Komintern: även om vi måste skilja på det som nu dyker upp hos Dimitrov, den praktiska tillämpningen av direktiven och deras senare utveckling. Vad som verkar viktigt i själva teserna är:

a) definitionen som Dimitrov på annat håll ger av fascismens själva *klassbas*, som han krymper ihop på ett avgörande sätt, vilket öppnar dörren för de bredaste antifascistiska allianser med den liberala bourgeoisin;²⁸

b) det faktum att Dimitrov, även om han säger att folkfronten bör stå på enhetsfrontens ”grundval”, lägger mycket större vikt vid folkfronten, som hos honom tycks *styra* den proletära enhetsfronten;

c) den obetydliga vikt Dimitrov lägger vid kommunisternas eget massarbete bland bönderna och småbourgeoisin: medan kommunisterna bör bedriva sitt eget arbete bland de socialdemokratiska arbetarmassorna, verkar det som om man skall närma sig bönderna och småbourgeoisin först och främst via deras ”egna partier”, som man nog skulle få skapa, om de inte redan fanns;

d) den officiella och uttalade tyngdpunkten läggs på den kommunistiska politikens ”nationella” aspekt.

Det är kanske onödigt att fortsätta här. Men vi vet att dessa teser i ”översedd” och ”korrigerad” form ännu idag dominerar den politik, som förespråkas av de nationella kommunistpartiernas frontliknande valkarteller. Visserligen är det fortfarande en bit kvar, innan man når dit; det vore fel att tro att Dimitrov är exakt detsamma som den nuvarande verkligheten. Men dörren öppnades redan här.

V. De fascistiska organisationerna, fascismen och arbetarklassen. Arbetarklassens verkliga läge under fascismen

Den sista frågan gäller det verkliga förhållandet mellan fascismen och arbetarklassen. I detta avseende är det fascistiska partiets och den maktägande fascismens roll dubbel: å ena sidan den organiserade fysiska repressionen, å andra sidan den ideologiska funktionen; fascismens sammansatta politik gentemot arbetarklassen tryggar förbindelsen mellan de båda rollerna.

Vad gäller den tillräckligt välkända fysiska repressionen, finns det inte så mycket att säga, förutom kanske detta: medan denna repression i ”frikårernas” och de ”vita gardenas” fall på något vis framträder i ohöjlt tillstånd, så styrs den under hela fascistiseringsprocessen, när fascismen organiseras som politisk massrörelse, av fascismens ideologiska funktion. Denna funktion upphör för övrigt aldrig, inte ens efter fascismens maktövertagande.

Denna ideologiska funktion har samma mål som repressionen och utövas via den fascistiska ideologins småborgerliga ”antikapitalism”. Den blir emellertid verkligen effektiv i arbetarklassen,

²⁸ Om man gräver lite djupare här, kan man emellertid lätt bekräfta vad jag tidigare sagt angående sambandet mellan 1928 och 1935. Den teoretiska upptrappningen vad gäller den fortskridande inskränkningen av fascismens klassbas, som inletts långt innan 1928, *avbryts inte* av den 6:e ”ultravänsteristiska” kongressen: för denna kongress är det bara det ”stora finanskapitalet” som utgör denna bas. Det viktigaste vad gäller sambandet mellan 1928 och 1935 är emellertid att Dimitrovs definition — som innebär en ytterligare inskränkning av denna bas till storkapitalets ”mest reaktionära, chauvinistiska och imperialistiska” element, den väsentligaste delen av Dimitrovs ”vändning” — *finns i oförändrat skick redan i resolutionerna från Kominterns 13:e plenum i nov.—dec. 1933*, d.v.s. redan i den rena s.k. ”ultravänster”perioden (se det 13:e plenats resolution i *Der Faschismus in Deutschland*, op. cit., s. 227)

endast om den för egen räkning upprepar vissa verkligt ”proletära temata”, vilket huvudsakligen görs av fascismens ”vänsterflygel”. Under hela fascistiseringsprocessen är den fascistiska ideologins *ouvrieristiska* aspekt mycket markerad (något som för övrigt inte undgick Kominterns analyser). Denna aspekt av den fascistiska ideologin, som är stark fortfarande under fascismens första period vid makten, går tillbaka under stabiliseringsperioden, då man betonar den i egentlig mening ”småborgerliga” aspekten i form av den *korporativa ideologin*.

Men även här är förhållandet mer komplicerat än det kan verka. Den etablerade fascismens korporativa ideologi tycks faktiskt uppvisa flera aspekter:

- a) verkliga rester av den *feodala ideologin*, av en mystisk ”gemenskap”, där personliga band döljer utsugningen och klassförtrycket, en aspekt som fascismen betonade på landsbygden;
- b) den av Marx och Engels analyserade aspekten med avseende på ”illusionerna” hos manufakturperiodens småproducenter, illusioner förorsakade av deras livsvillkor. Falangistiska illusioner från gesällernas och skrånas period, som är en av de typiska formerna för småbourgeoisins ideologi i dess nostalgi över ett mytiskt förflutet, när den hotas av proletarisering: en aspekt som fascismen betonade gentemot småbourgeoisin, men även gentemot arbetarklassen;
- c) aspekten av *reformistisk* typ, av *klassarbete*, d v s en reglerad endräkt mellan representanter för ”jämbördiga parter” inom den ”medlande statens” institutioner, en aspekt som helt saknas i den fascistiska korporativa ideologin;
- d) men inte nog med detta: den korporativa ideologin kan, under vissa omständigheter och i förklädd form, uttrycka i övrigt autentiska ”proletära strävanden”. I form av illusionen om ”fabriken” som en ekonomisk cell som är stängd för den politiska auktoritetens värld, uttrycker korporatismen en strävan efter erövringen av makten och undanröjandet av auktoriteten, egendomen och ledningen. Korporatismen innebär här en kontroll av makten och auktoriteten, genom en arbetarnas kontroll inom ramen av en organisation, där arbetarmassan påtvingar arbetsköparna sin vilja. En uppfattning som härigenom återknyter direkt till den revolutionära syndikalismens tradition: man finner en berömd företrädare i Proudhon, som gick i borgen för Napoleon III:s ”korporativa” projekt. Särskilt denna korporativa aspekt är ständigt närvarande i den fascistiska ”vänsterflygelns” ideologi: även om de fascistiska och nationalsocialistiska ledarna är utomordentligt försiktiga, när de använder detta tveggade vapen, som utgörs av det ”ouvrieristiska” utnyttjandet av korporativa temata.

Denna fascismens roll ger den för övrigt en särskild politik gentemot arbetarklassen. Under fascistiseringsprocessen framstår de fascistiska organisationerna inte helt och hållet som ”gula” organisationer, som repressiva band och strejkbrytare. Samtidigt som de hänger sig åt systematiska attacker mot arbetarklassens organisationer, framför allt de politiska organisationerna, och samtidigt som de krossar strejker som de betecknar som ”politiska”, händer det att fascisterna deltar i arbetarklassens strider. De stödjer, och organiserar ibland t o m själva hårda strejker kring ekonomiska krav.

Det är ingen tvekan om att det här huvudsakligen rör sig om en taktik, som bestäms av fascismens ideologiska roll. Men denna taktik har också i viss utsträckning sitt ursprung i fascismens folkliga stöd. Även om man inte kan säga att fascismen någonsin vann en verklig massbas i arbetarklassen, så lyckades den i alla fall inplantera sig där: vilket Komintern för övrigt erkände hela tiden.

Parallellt med den organiserade fysiska repressionen, neutraliserar slutligen den maktägande fascismen hela arbetarklassen med hjälp av en fullständig omorganisering av de ideologiska statsapparaterna. Det eftersträfvade och uppnådda resultatet är en i åtskilliga former avsevärt ökad

utsugning av arbetarklassen.

Men även här måste vi gå ännu längre, ty enbart de ideologiska faktorerna är inte tillräckligt för att förklara denna neutralisering av arbetarklassen. Först får vi inte glömma bort att fascismen verkligen lyckades avskaffa arbetslösheten: ett element som utan tvekan bidrog till denna neutralisering. Sedan var arbetarklassen, vad gäller den ekonomiska utsugningen, bara *ett* av fascismens offer, och den var dessutom inte det *största*, som helhet sett. Landsbygdens fattigbönder och t o m småbourgeoisin, de icke-produktiva löntagarna (tjänstemän, etc.), drabbades ännu hårdare än arbetarklassen, vad gäller den ekonomiska utsugningen i jämförelse med den tidigare situationen. Samtidigt var den ökade utsugningen av arbetarklassen huvudsakligen *relativ*, dvs den berodde på ökningen av profitema: den var inte *absolut*.

Slutligen genomfördes denna politik för en ökad utsugning av arbetarklassen enligt en beräknad plan och på ett gradvist och *splittrande* sätt, inte utan talrika reservationer från storkapitalets sida. Detta är tydligt vad gäller fascismens första period vid makten, perioden av ”ekonomiska kompromisser”, som påtvingades storkapitalet, medan arbetarklassens organisationer krossades. Denna politik bedrevs huvudsakligen genom ett systematiskt skapande av ”privilegierade arbetarkategorier” i förhållande till arbetarklassens massa.

2. Tyskland

[Utdrag ur *Fascism & diktatur* s. 176-208]

1. Nederlagsprocessen, defensiven och den politiskt-ideologiska krisen

I Tyskland följer processen etapper och vändningar, som jag bara skall beskriva kortfattat här.²⁹

— 1918-1919. Den tyska revolutionens misslyckande och de spartakistiska militanternas nederlag. På grund av sammanstötningens karaktär, som inte hade formen av ett allmänt inbördeskrig, var de revolutionära krafterna emellertid långtifrån eliminerade och arbetarklassen långtifrån krossad. Det enda undantaget är Bayern, där avrättningarna uppgår till hundratals, efter den enda öppet proklamerade ”Sovjetrepublikens” nederlag (maj 1919), och där kontrarevolutionen definitivt får fotfäste.

— Mars 1920: Kapp-kuppen som slås ned av arbetarklassen och de folkliga krafterna, som mobiliserats till en generalstrejk, utropad av de i en gemensam Kommitté organiserade oavhängiga socialisterna och den socialdemokratiska vänstern, till vilka KPD (*Spartakusbund*) ansluter sig.³⁰ Om man betraktar de förhållanden under vilka kuppen avslutas, kan man emellertid tala om ett relativt misslyckande för arbetarklassen: den utnyttjar faktiskt inte sin seger. Seekt befordras, trots att han vägrade ge Reichswehrs stöd för att förhindra och bekämpa kuppen, allmän amnesti beviljas snabbt upprorsmakarna, man vägrar genomföra förändringar inom armén: i själva verket är Reichswehr situationens herre. Den av socialisterna ledde strejkkommittén försöker bilda en arbetarregering. Men denna lyckas bara uppnå att Noske avskedas. Efter dessa händelser kommer arbetarregeringen i Ruhr, som snabbt krossas av Reichswehr. De ultravänsteristiska elementen bryter sig ut ur *Spartakusbund* och bildar det tyska kommunistiska arbetarpartiet (KAPD). I december 1920 går de oavhängiga socialisterna samman med

²⁹ För perioden 1920-1923 i Tyskland, se även D. Desanti, *L'Internationale communiste*, 1970.

³⁰ KPD, som fortfarande var drabbat av ”vänsterinfantilismen”, hade en mycket tvetydig inställning till Kappkuppen: på kuppens första dag, den 13 mars, vägrar KPD:s *Zentrale* att ”lyfta ett enda finger till den borgerliga republikens försvar” och ansluter sig inte till aktionen förrän följande dag, på grund av strejkens framgång och massornas tryck.

spartakisterna. *KPD blir ett massparti*, antalet medlemmar ökar från 80 000 till 350 000.

— 1921. En rad ”putschistiska” försök görs i Preussen av KPD, som antagligen faller för polisens provokationer. Militärt uppror i Mansfeld under M. Hölz' ledning. De upproriska går under efter en veckas heroiska strider. Appellen om öppet uppror från KPD:s CK den 16 mars och appellen om upprorisk generalstrejk i *Rote Fahne* av den 28 mars följs inte. KPD bryter samman. I ett långt brev till de tyska kommunisterna, skriver Lenin den 14 augusti 1921 angående detta: ”Hatet mot socialdemokratins opportunistar driver de tyska arbetarna till förhastade resningar ...”³¹ Som en följd av detta misslyckande sjunker KPD:s medlemsantal från 350 000 till 180 000. Komintern faller en hård dom över KPD:s ”putschism” på sin 3:e kongress.

— 1923. *Den stora vändningen*. Vi måste komma ihåg att Kominterns 4:e kongress (1922-1923) ägde rum tidigare, att man redan där gjorde en ekonomistisk tolkning av ”stabiliseringen”, identifierade den med en ”defensiv” från arbetarklassens sida och förde fram parollen om arbetarregeringar. På grundval av denna paroll gör KPD under Brandler och Thalheimer, som under tiden aldrig försökt förverkliga enhetsfronten underifrån, en helomvändning mot en högerpolitik; man hoppar på något sätt över enhetsfronten och börjar direkt med rent parlamentariska allianser i toppen. På KPD:s kongress i Leipzig i januari 1923 förbigår man frågan om massaktioner och alliansen mellan arbetarklassen och fattigbönderna under tystnad, medan ”arbetarregeringen” tillsammans med socialdemokraterna bildas i Saxen och Thüringen. Radek som inser nödvändigheten av en allians med småbourgeoisin, anser att denna bör genomföras genom att utnyttja småbourgeoisins ”nationalism” och genom ett gott förhållande till den ”nationalbolsjevikiska” strömningen på yttersta högerkanten: detta är den beryktade *Schlageter-linjen*.³²

Men i juli 1923 går man in i en situation av öppen kris, i och med inflationen, det passiva motståndets misslyckande i Ruhr, den reaktionära regeringspolitiken (Cuno), m m. KPD:s inflytande i arbetarklassen ökar i förhållande till socialdemokratins.

Rörde det sig om en objektivt revolutionär situation? Åsikterna är delade. För Rosenberg³³ existerar en sådan situation på våren och sommaren 1923, men därefter förändras läget. Det passiva motståndet upphörde redan på hösten, på grund av den franska bourgeoisins Ruhr-politik: man skyndade till sina tyska bröders hjälp och godkände den tyska polisens ingripande; Stresemanns finansiella återuppbyggnad hade redan inletts. Av samma åsikt som Rosenberg är Radek, Kominterns representant i Tyskland: ”Vi missade en historisk situation, som aldrig varit gynnsammare.” För Trotskijs del rör det sig om en revolutionär situation under hela perioden från juli

³¹ Lenin, *Oeuvres complètes*, éd. Sociales, vol. 32, s. 545.

³² Apropå denna *Schlageterlinje*, måste vi inse att avvikelser, som framträder *i efterhand*, på den tiden inte låg där man tror. Resolutionen från plenat i juni 1923, där den här linjen dök upp, betonar den grundläggande nödvändigheten av en *intensiv och aktiv kamp mot fascismen på det internationella planet*. Men detta Plenum anser: a) att fascismen i enlighet med synen på de ”interna motsättningarna” består av ”två flyglar”, varav en är ”såld” till storkapitalet, medan den andra består av ”revolutionära och nationalistiska” element, av ”vilseledda” småborgare, som man absolut måste vinna för revolutionen; b) man väntade sig på den tiden att ”fascismen” i Tyskland skulle komma från armén och von Seeckt, vilka ännu inte stod i direkt samförstånd med nationalsocialismen: von Seeckt hade dessutom slagit ned Hitlers kupp i Bayern. Och läget var faktiskt ännu inte helt klart, vad gäller den tidens ”nationalbolsjevikiska” strömning i Tyskland. Men hunden ligger begravd på annat håll i *Schlageterlinjen*: närmare bestämt i den ”socialchauvinistiska” vändning som KPD gör för att på ett klart nationalistiskt sätt utnyttja agitationen mot Versailles-fördraget, i syfte att vinna de ”småborgerliga nationalisterna”. Det viktigaste elementet i detta avseende, är att denna chauvinistiska vändning inte ger upphov till någon som helst reaktion inom Kominterns Plenum. Där upptäcker man t.o.m. att man hittills inte utnyttjat agitationen mot detta fördrag i tillräckligt hög grad. Och det är sant att Lenin, som betecknade detta fördrag som ”en monstruös rövarhandling”, av goda grunder aldrig medgav ett socialchauvinistiskt utnyttjande av problemet.

³³ Rosenberg, *Geschichte der Weimarer Republik*, 1961, s. 125f.

till november. För Thälmann och Stalin uppkommer den revolutionära situationen inte förrän på hösten 1923. För Badia³⁴ och E. H. Carr,³⁵ som förkastar Thälmanns och Stalins argument om skillnaden mellan situationen på våren/sommaren och på hösten, var det inte vid någon tidpunkt under året tal om en objektivt revolutionär situation. Säkert är emellertid att det rörde sig om en situation av öppen kris: den innehöll vissa objektiva möjligheter för en massaktion och för framgångar för arbetarklassen, som kanske inte gick ända till ett direkt maktövertagande.

Men KPD rycker med sig arbetarklassen och kapitulerar utan strid. Kommunisterna i Ruhr, en vänstertendens, startar en isolerad kamp i april. De krossas en vecka senare av den tyska polisen med hjälp av de franska ockupationsstyrkorna, och centralkommittén tar avstånd från dem. Komintern och majoriteten i bolsjevikpartiets politbyrå fattar beslut om ett uppror till oktober 1923. Men upprorsförberedelserna ”ovanifrån”, som görs av Brandler och Komintern i Chemnitz — den 21 oktober — tillsammans med ”fackföreningsdelegater”, stöter på de senares tvekan, genom bristen på ett massarbete och en organiserad enhetsfront. Ledningen gör en helomvändning, förbindelse saknas med Hamburg: där inleder KPD under Thälmanns ledning generalstrejken och sätter igång upproret under natten mellan den 21 och 22 oktober. Partiets centrala ledning ger inte order om generalstrejk och tar till och med avstånd från kämparna i Hamburg, som snabbt bryter samman. Alltså en helomvändning från ledningens sida, men inte i meningen att den ändrar kampens former och dess mål, utan i meningen att den isolerar sig i den orörlighet, som karakteriserade den 1922-1923. Ett mycket allvarligt misslyckande för KPD: repressionen slår till, partiet förbjuds och diskrediteras i arbetarklassen, som går besegrad ur kraftmätningen.

Detta nederlag utmärker på ett avgörande sätt stabiliseringsetappen, men ännu inte den egentligt defensiva etappen, ty även här innebär sammanstötningens karaktär att arbetarklassens kraft bevaras: förbudet av KPD och belägringstillståndet upphävs för övrigt 1924. Även om revolutionen har försummat sina möjligheter för lång tid framöver, så har fascismen ännu inte fått sina: men det dröjer inte länge.

*

En rad misslyckanden i förhållande till de objektiva möjligheterna, men misslyckanden som likväl åtföljs av verkliga politiskt-ekonomiska erövringar för arbetarklassen och de folkliga massorna. Först Weimarförfattningen som, även om den kännetecknas av förändringar i samband med uppkomsten av monopolkapitalismens interventionistiska stat, grundas på den allmänna rösträttens utvidgning till båda könen och på direkta och proportionella val: vilket möjliggör närvaron av småpartier i Riksdagen samt tillåter de folkliga massorna att uttrycka sig direkt i Riksdagen; införande av 8-timmarsdagen; allmän spridning av kollektiva arbetsavtal; arbetslöshetsförsäkring; skapandet av företagskommittéer, som åtminstone kan titta på företagets bokslut och bidra till ett fackligt uppsving, även om de inte har något gemensamt med arbetarråden från 1918-1919, knappast nämns i författningen och i huvudsak begränsar sig till den ”sociala verksamheten”; jordbruksarbetarna erhåller föreningsrätt och strömmar i massor till fackföreningarna.

Dessa arbetarklassens politiskt-ekonomiska erövringar, som bevaras någorlunda under stabiliseringsperioden, naggas ständigt i kanten under fascistiseringsprocessen. Men de blir långtifrån

³⁴ Badia, op. cit., s. 201.

³⁵ En av de bästa historiska framställningarna av denna period och av Kominterns och KPD:s taktik görs av E. H. Carr i *A History of Soviet Russia, the Interregnum 1923-1924*, 1969, 209-251. Det klassiska verket är fortfarande W. Angress, *Stillborn Revolution: The Communist Bid for Power in Germany 1921-1923*, 1963. Vi kan slutligen påpeka att det östtyska kommunistpartiet ännu i dag i allt väsentligt vidhåller att det verkligen rörde sig om en objektivt revolutionär situation på hösten 1923 (*Geschichte der deutschen Arbeiterbewegung*, vol. III, 1965).

tillintetgjorda.³⁶ Vi får faktiskt inte glömma bort de tidigare nämnda faktorerna. Under hela denna process är det det medelstora kapitalets representanter som regerar på den politiska scenen. På grund av sina motsättningar till storkapitalet, bedriver dessa ”klassarbets”politiken. Till och med Brüning som regerar med dekret, stödjer sig på fackföreningarna och gör eftergifter för dem, och detsamma gäller Schleicher: eftergifter i den meningen att de inte går tillräckligt långt i storkapitalets ögon, när de angriper de tidigare erövringarna. Denna politik vilar på socialdemokratins öppna eller underförstådda medverkan, och på grund av dennas natur och funktion kan erövringarna inte tillintetgöras fullständigt med en gång.

Slutligen får vi inte underskatta den faktor som ligger i Weimar-republikens *statsform*. Som A. Rosenberg påpekade:³⁷ ”I ett land som Tyskland, där tre fjärdedelar av valkåren tillhör de arbetande klasserna, är en borgerlig parlamentarisk majoritet möjlig endast om de borgerliga partierna antar populistiska drag och gör eftergifter för de folkliga massorna. Om man hade försökt föra en *extremistisk* kapitalistisk politik i Riksdagen, med hjälp av den legala demokratin, så hade regeringen inte bara fått räkna med socialdemokraternas och kommunisternas motstånd: många av de borgerliga partiernas representanter hade tvekat att försvara en extremistisk politik inför sina väljare. Diktaturen var nödvändig i Tyskland, åtminstone lika mycket på grund av socialisterna och kommunisterna, som på grund av den nationalsocialistiska vänstern och de kristna arbetarna.” Så mycket mera som det för storkapitalet inte bara var frågan om att ta tillbaka erövringarna, utan om att samtidigt gå ännu längre i utsugningen av de folkliga massorna och upprätta sin hegemoni över det medelstora kapitalet.

Men låt oss se vad som under tiden försiggår inom arbetarklassen. Arbetarklassens demobilisering fortsätter under stabiliseringsperioden. Socialdemokratin och de socialdemokratiska fackföreningarna underordnar sig alltmer bourgeoisins politik, och detta på ett *avgörande sätt* i och med fascistiseringsprocessens början.

Processens början markeras av arbetarklassens växande avoghet gentemot den politiska kampen och en isolering till kampen kring ekonomiska krav, vilket får särskilda effekter på själva den ekonomiska kampen. Den fackliga styrkan bryter samman efter misslyckandet 1923. Fascistiseringsprocessens början, 1927-1928, sammanfaller med de lägsta siffrorna: krisen 1929 förändrar inte särskilt mycket.³⁸ Ett sammanbrott av den fackliga styrkan, som inte svarar mot ett uppsving för kampens politiska aspekt, utan helt enkelt mot en demobilisering av arbetarklassen. De röda fackföreningarna lyckas för övrigt inte vinna massornas gehör under fascistiseringsprocessen och deltar också i denna nedgång. Antalet förlorade arbetsdagar på grund av lockouter är från 1927 större än det antal som förloras på grund av strejker: detta förhållande ändras först 1930.

Det viktiga är emellertid att det är den ekonomiska aspekten som dominerar kampen. I själva verket kan man knappast finna annat än *enstaka, defensiva* och *isolerade* strejker, som huvudsakligen och nästan uteslutande rör *lönefrågan*. Under en metallarbetarstrejk i Halle-området 1928 misslyckas rörelsen, trots att kommunisterna försöker sammankoppla frågan om löneökning med en sänkning av arbetsdagen till 8 timmar: arbetarna kräver en löneökning på 15 pf, regeringens skiljedom ger dem 3. Industrimännen lockoutas. Ny skiljedom från Braun ger 5 pf: arbetet återupptas.³⁹ Samtidigt förlitar sig arbetarklassen alltmer på ”legala kampformer” — regeringens skiljedom. De enda anmärkningsvärda större strejkerna under krisåret 1930, igångsatta under trycket från RGO (kommunistisk fackopposition) i Mansfeldområdet och inom

³⁶ Rosenberg, op. cit., s. 174.

³⁷ Op. cit., s. 205.

³⁸ G. Castellan, op. cit., s. 68.

³⁹ G. Badia, op. cit., s. 249, 268, 283; Flechtheim, *Die KPD in der Weimarer Republik*, 1969, s. 258f.

metallindustrin i Rhen och Berlin (130 000 arbetare i strejk under två veckor) är riktade enbart mot lönesänkningar. Det verkar som om RGO själv, på inrådan av KPD, endast hänger sig åt en ren överbudspolitik i lönefrågan, i sina försök att kringgå de socialdemokratiska fackliga ledningarnas passivitet. Slutligen kan vi lägga märke till en rad defensiva strejker mellan september och oktober 1932, förorsakade av von Papens lönepolitik.

I sin rapport till KPD:s 12:e kongress i Wedding (1929) anser emellertid Thälmann redan att alla dessa strejker är av offensiv karaktär: ”Även om det ännu bara gäller inledande strider, så antar de redan allvarliga former.” Och mera försiktigt, Sémar, Kominterns delegat på samma kongress: ”Även om dessa strejker är en följd av kapitalets offensiv, tar de formen av en motoffensiv.”⁴⁰

Den ekonomiska kampens dominerande aspekt döljs ofta av ”aktionsformer”, som ärvts från det ännu inte avlägsna förflutna: ex.vis våldsamma gatudemonstrationer, av polisen brutalt undertryckta ”hungermarscher”, rörelser av ”jacquerie”- typ bland småbönderna, bombattentat mot uppboordsverken och skattestrejker. En politiskt förvirrad folklig förtvivlan, som snabbt suggs upp av nationalsocialisterna. Samtidigt kan man under hela fascistiseringsprocessen lägga märke till en nästan total frånvaro av politiska massaktioner från arbetarklassens sida.

*

Särskilt från och med fascistiseringsprocessens början blir KPD i själva verket alltmer isolerat från arbetarklassens massor. KPD förblir emellertid ganska länge ett massparti, både på grund av sin inplantering och, i synnerhet, på grund av sitt verkliga inflytande över arbetarklassen. Efter 1923, och även under hela fascistiseringsprocessen, kan man konstatera en oavbruten ökning av KPD:s väljarinflytande, med vissa upp- och nedgångar: maj 1924: 12,6 %; december 1924: 9 %; 1928: 10,6 %; 1930: 13,1 %; juli 1932: 14,6 %; november 1932: 16,9 %. Men även om valresultaten ständigt förbättras, sjunker KPD:s medlemsantal oavbrutet ända till 1930, då en massiv arbetslöshet uppkommer.⁴¹

Men det viktiga ligger i verkligheten inte där: det som blir uppenbart i och med fascistiseringsprocessens början, är *socialdemokratins inflytande över KPD:s egna väljare och anhängare*.⁴² Med andra ord, KPD:s valframgångar beror inte alls på en verklig politisk massaktion, utan på det faktum att arbetarklassen, som är förvirrad genom denna frånvaro av politik, röstar på och ansluter sig till ett parti ”som de andra”. Ett viktigt tecken på detta: KPD tycks inte vinna röster i takt med fullföljandet av enhetsfronten, utan huvudsakligen när man genomför ”gemensamma aktioner” med socialdemokratien, av elektoralistisk karaktär och endast på toppnivå. Detta är fallet med folkomröstningen mot ”skadeståndet till furstarna” (1926), som genomförs tillsammans med socialdemokratien och ger KPD 500 000 nya väljare.⁴³

Efter 1930 uppnår KPD för övrigt inte sina valframgångar i de mest radikaliserade områdena, *utan just i de protestantiska delarna av Tyskland, som varit de lugnaste sedan 1918*.⁴⁴ KPD:s inplantering innebär inte alls en radikaliserings av dessa områden, där KPD på något sätt direkt

⁴⁰ *Protokoll der Verhandlungen des 12. Parteitages der KPD*, Berlin, 1929, s. 81, 91, 258.

⁴¹ E. Collotti, *Die Kommunistische Partei Deutschlands 1918-1933*, 1961, s. 210. Utvecklingen är följande: 1923: 294.200; 1926: 160.000; 1929: 124.500; 1930: 176.000; 1931: 180.000; 1932: 300.000.

⁴² ”Arbetarna röstade på SPD ... , eftersom de ansåg att SPD och de socialdemokratiska fackföreningarna, inom ramen för den tyska kapitalismen, ... tänkte på arbetarnas dagliga intressen. I grund och botten var kommunistpartiets väljare av så gott som samma åsikt. Deras parti hade ... på senare tid blivit helt berett att ingå borgfred.” (Rosenberg, op. cit., s. 191.)

⁴³ Rosenberg, s. 191.

⁴⁴ R. Heberle, op. cit., s. 98f.

avlöser socialdemokratin. Just dessa områden var de gynnsammaste för Hitler i valen 1932, då 7-800 000 av kommunisternas nya röster gick över till Hitler i presidentvalen 1932.

Den verkliga brytningen mellan KPD och massorna av arbetarklassen framgår i synnerhet av KPD:s växande svårigheter att dra med sig arbetarklassen i politiska aktioner, där ett betecknande misslyckande är organiseringen av en massdemonstration i Berlin den 1 maj 1929. När 100 000 demonstranter deltar i antikrigsdagen i Berlin den 1 augusti,⁴⁵ så är detta en svanesång, som för övrigt bör jämföras med KPD:s tidigare inflytande i denna stad. Slutligen de misslyckade försöken att upprätta en ”antifascistisk aktionsfront” i maj 1932. Mellan 1929 och 1932 proklamerar KPD och RGO *generalstrejk* ungefär sex gånger, en paroll som nästan varje gång rinner ut i sanden.⁴⁶

Samtidigt splittras KPD själv allvarligt under fascistiseringsprocessen, en splittring som påbörjats mycket tidigare. Efter utslutningen av Brandler och, tar ”vänster”gruppen Ruth Fischer-Maslow över ledningen. Denna grupp utsluts i sin tur, såsom ”ultravänster”, 1925 (på Kominterns 5:e Plenum), då Thälmann övertar ledningen och fullbordar utslutningen av ”ultravänster”element, som anklagas för trotskism. 1928 utsluts element som anses vara ”högerförsönliga”, vilket leder till bildandet av KPD(O) (Tyska kommunistiska oppositionspartiet),⁴⁷ under ledning av Frölich, Rosa Luxemburgs gamla stridskamrat, och Thalheimer. För att få en föreställning om omfattningen av dessa successiva utrensningar, kan vi notera att endast 20 % av partiets kadrer på 20-talet hade tillhört spartakistförbundet; 1932 var bara 4-5 % av kommunisterna medlemmar sedan partiets bildande; och i Berlin 1931 hade mer än 40 % av de anställda mindre än ett års partimedlemskap bakom sig.⁴⁸ Effekterna av denna splittring, som pågår samtidigt med brytningen mellan KPD och massorna, leder till en polarisering av energin till den interna kampen, och ofta till förlamning inför nationalsocialismen.

*

Hur står det nu till med den ideologiska krisen inom arbetarklassen? Den uttrycks till att börja med i det redan konstaterade ökande inflytandet för socialdemokratin, ända in i KPD:s egna led. Men denna kris visar sig också i inflytandet för den revolterande småbourgeoisins småborgerliga ideologi. Den anarkosyndikalistiska tendensen, som nästan försvunnit i Tyskland mot slutet av 1800-talet, dyker upp igen under fascistiseringsprocessen, representerad av *Freie Arbeiter Union Deutschlands*. De spontanistiska tendenserna utvecklas snabbt: tillsammans med den tyska arbetarklassens allmänna demobilisering, är detta en av orsakerna till frånvaron av massorganisationer, som är särskilt märkbar i det sjunkande antalet fackligt organiserade — inklusive RGO — trots krisen 1929. Även KPD:s ”vänster”utbrytargrupper stöter på massornas relativt avoga inställning till ”organisationerna” och lyckas inte inplantera sig någonstans. Även de ”blanquistputschistiska” tendenserna, som var starka under perioden 1920-1923, lämnar sina spår. De dyker upp igen, särskilt bland de arbetslösa och bland arbetarna av färskt bondeursprung: utan att ta steget fullt ut till nationalsocialismen, påverkas en del av dem omväxlande av KPD och av det nationalsocialistiska partiet.

⁴⁵ G. Badia, op. cit., s. 289.

⁴⁶ Fr. Borkenau, *World Communism. A History of the Communist International*, 1962, s. 340. En mycket suspekt bok på grund av dess antikommunism, men denna information bekräftas av Fr. Neumann, *European Trade Unionism and Politics*, 1936, s. 28f.

⁴⁷ Angående detta, se K. H. Tjaden, *Struktur und Funktion der KPD (O). Eine organisations-soziologische Untersuchung des "Rechts" Kommunismus in der Weimarer Republik*, 1964.

⁴⁸ Ossip Flechtheim, *Die KPD in der Weimarer Republik*, 1969, s. 321f.; Hermann Weber, *Die Wandlung des deutschen Kommunismus*, 1970.

Huvudsakligen på grund av det socialdemokratiska inflytandet, men också på grund av KPD:s långa existens, uttrycks emellertid dessa ideologiska strömningar inom arbetarklassen inte på ett tydligt sätt i egna och autonoma rörelser eller organisationer i Tyskland. I motsats till det italienska fallet, där detta förhållande är mycket tydligare, stannar de ideologiska strömningarna kvar i ett ”diffust tillstånd” i Tyskland. Samtidigt lyckas nationalsocialismen neutralisera arbetarklassen bättre. Det är alltså huvudsakligen genom att undersöka den nationalsocialistiska ideologins ”vänster”aspekt och detta partis taktik och aktionsformer under fascistiseringsprocessen, som man upptäcker detta diffusa ideologiska inflytande inom arbetarklassen.

Ur denna synvinkel utnyttjar den nationalsocialistiska ideologin faktiskt den anarkosyndikalistiska strömningen. Man hyllar strejken som ett medel för arbetarklassens frigörelse, under förutsättning att det är en ekonomisk strejk (den syndikalistiska rörelsens apolitism). Påståendena om nödvändigheten av — apolitiska — fackföreningar som representanter för arbetarna upprepas oavbrutet. Korporatismen betonas. Denna aspekt av korporatismen innebär, som Gr. Strasser understryker, att den nazistiska staten — i motsats till ”politikernas” stat — skall vila på en mäktig fackföreningshierarki, som anvisar arbetsköparna deras plats inom de av den ”apolitiska” staten godkända ekonomiska organisationerna.

Den nationalsocialistiska ideologin utnyttjar också den spontanistiska strömningen: framför allt för att angripa arbetar-”organisationerna”, men också för att vinna över fraktioner av arbetarklassen till nationalsocialismen. Den nationalsocialistiska partiet framställer sig på det organisatoriska planet som ett ”antiparti”. Aspekten man betonar är organiseringen i aktionsgrupper, som samlas för vissa aktioner, där förbindelsen mellan medlemmarna anses vila på deras direkta och personliga band med den högste ledaren. Det överflödar av yttranden som angriper ”organisationen” och betonar ”viljan”.

Slutligen utnyttjar denna ideologi den ”putschist-blanquistiska” strömningen: detta är särskilt märkbart i SA. Tonvikten läggs på den ”antikapitalistiska revolutionen”, som skall uppnås genom en militärkupp. Friktionerna mellan SA — SA:s myteri i Berlin 1931 — och de agrara sektionerna under W. Darré, å ena sidan, och Hitler och partiets politiska apparat, å andra sidan, beror inte bara på deras antikapitalistiska strävanden, utan också på deras putschistiska böjelser angående statskuppens taktik. Till sist: kulten av våldet och den aktivistiska handlingen, krigsförklaringen mot ”program” och ”doktriner”, m m.

II. Den tyska socialdemokratin

Vad gäller socialdemokratin, stärks dess grepp över arbetarklassen under hela fascistiseringsprocessen. Även om valresultaten börjar försämrans 1928, så håller de sig kvar över 20 %. Å andra sidan kan man, trots denna valnedgång, konstatera en oavbruten ökning av medlemsantalet: 937 000 medlemmar 1928, 984 000 1932.⁴⁹

Anhängarna rekryteras *till största delen* bland *industriarbetarna*: det är också i områden med en stark industrikoncentration, som partiet når de bästa valresultaten.⁵⁰ Man rekryterar de mest kvalificerade och bäst betalda industriarbetarna (men detta är också fallet med KDP, som vi kommer att få se), men samtidigt rekryterar man också de lägst betalda grovarbetarna och

⁴⁹ M. Duverger, *Les Partis politiques*, op. cit., s. 89, 124.

⁵⁰ G. Castellán, op. cit., s. 88-89. Vi bör emellertid notera att ända till omkring 1930 rekryterar SPD också bland anställda (småbourgeois): antalet medlemmar ur småbourgeoisin är 25 % (R. Michels, *The Political Parties*, ny upplaga 1966, s. 255). Vad gäller den socialdemokratiska *väljarkårens* klasstillhörighet, så är den 1930 småborgerlig till 40% (Lipset, *Faschismus – Rechts, Links und in der Mitte i Soziologie der Demokratie*, 1962, s. 154; svensk översättning i Lipset, *Den politiska människan*, Aldus 1966, s. 102ff.).

fabriksarbetarna (särskilt inom textilindustrin) samt jordbruksarbetare *i stor omfattning*.⁵¹ Redan innan kriget har SPD ungefär 15 000 ”avlönade militanter”, d v s ”heltidsanställda”; 100 000 partimedlemmar har anställningar inom socialförsäkringsområdet, på arbetsförmedlingar, i kooperativ och i kommuner.

Utifrån dess allmänna politiska linje, visade Lenin hur socialdemokratin via *revisionismen* (Kautsky, etc.) lyckades bedriva borgerlig politik i arbetarklassen, en politik vars viktigaste aspekt är *reformismen*. Men under hela fascistiseringsprocessen, och parallellt med fackföreningarnas och det socialdemokratiska partiets klassarbetspolitik, som hela tiden stod i vägen för kampens uppsving, kan vi lägga märke till ledningarnas allt längre gående kapitulation inför nationalsocialismen. Under sin sista tid vid makten, 1928, vägrar socialdemokratin att vidta några åtgärder som kan beröra statsapparaterna, som redan börjar bli allvarligt infiltrerade av nationalsocialister. När KPD organiserar en demonstration i Berlin den 1 maj 1929, vilken förbjuds av Preussens socialdemokratiska regering för att inte ”ge nazisterna en förevändning”, skjuter den preussiska polisen på demonstranterna och dödar 33 personer. Efter sitt fall tillämpar socialdemokratin sin *Tolerierungspolitik, det minst ondas politik*, för att dämna upp fascismen: i Riksdagen stödjer man öppet eller underförstått Brüning. I slutet av 1931 bildar socialdemokratin, som ett svar på Harzburgfronten, ”järnfronten” med fackföreningarna, socialdemokratin och det katolska *Zentrum*, vars enda syfte är valkampen mot regeringens ”antisociala åtgärder”, en regering som man i övrigt stödjer. I de sista presidentvalen stödjer man Hindenburg.

Sedan 1924 har socialdemokratin en beväpnad arbetarmilis med ett avsevärt antal medlemmar (160 000), *Reichsbanner*. Man vägrar hela tiden att använda den för att inte ge motståndaren en ”förevändning”, ända tills Hitler upplöser milisen. Vid von Papens författningsvidriga avsättning av den socialdemokratiska regeringen i Preussen 1932, går den fackliga centralen och det socialdemokratiska partiet inte med på den generalstrejk som kommunisterna föreslår. *Vorwärts* skriver: ”Det arbetande folket kämpar med valsedeln i sin hand mot den sociala reaktionen vid makten ...”, och socialdemokratin inleder en process mot denna åtgärd i Högsta Domstolen! Omedelbart efter Hitlers utnämning till rikskanslerposten, avslår socialdemokratin ännu en gång kommunisternas förslag om generalstrejk, under förevändning av det lagliga tillvägagångssättet i Hitlers utnämning.⁵² *Vorwärts* skriver: ”Att utlösa en generalstrejk i dag vore att slösa bort arbetarklassens ambitioner till ingen nytta.” Även om man organiserar demonstrationer mot regimen, ofta av avsevärd omfattning, särskilt i Lübeck med anledning av arresteringen av den socialdemokratiska riksdagsledamoten J. Leber (samma *Vorwärts* innehåller den 7 februari efter demonstrationen i Berlin rubriken *Berlin förblir rött*), så följs dessa demonstrationer inte upp.

Frestad av KPD:s visserligen sent påtänkta förslag om aktionsenhet, inriktar sig socialdemokratin, samtidigt som den halvhjärtat försöker upprätta en underjordisk motståndspan, likväl mot en ”legal opposition” mot Hitler efter valen i mars 1933: man väntar sig regeringens snara sammanbrott på grund av dess ”interna motsättningar”. Dess till 60 ledamöter reducerade riksdagsfraktion (ty av 119 valda sitter 18 i fängelse, en stor del som inte är överens med ledningen har emigrerat, en annan del avstår från att delta i Riksdagens sammanträden) godkänner regeringens utrikespolitik och kampen ”för lika rättigheter för det tyska folket”. Men man vägrar rösta igenom den fullmaktslag som Hitler kräver. Efter att en tid ha ömmat för planen på en ”revolutionär strejk”, inriktar sig de fackligt ansvariga mot ett fullföljande av arbetet för arbetarnas ”ekonomiska försvar” under Hitler, i väntan på bättre tider: under Th. Leiparts ledning

⁵¹ Flechtheim, op. cit., s. 316f.

⁵² G. Badia, op. cit., s. 300 och vol. II, s. 11 och 12

beslutar de fackliga ledningarna sig för att delta i den av nazisterna organiserade Arbetshögtiden den 1 maj 1933. I juni 1933 kommer upplösningen, förbudet och slutet.

En sista anmärkning är emellertid nödvändig här: socialdemokratin och fackföreningarna *är faktiskt själv splittrade*.

Till att börja med i ledningen: vid sidan av ledare av Noskes och Severings typ, som med rätta fått sitt dåliga rykte i arbetarklassen och som hela tiden öppet betraktade nazismen som det minst onda i förhållande till "bolsjevismen", finns det centern, representerad av Hilferding som gick i landsflykt efter Hitlers maktövertagande, och slutligen "vänstern". Denna, som framför allt representeras av Rosenfeld och Seydewitz, är sedan länge positivt inställd till en enhetsfront med kommunisterna. Vissa vänsterelement gör för övrigt en utbrytning 1931 och bildar det Sociala Arbetarpartiet (SAP).⁵³

Men det viktiga är att en betydande del av de ansvariga på lägre nivåer och av militanterna motsätter sig ledningens och apparatens politik. Under Willers sista socialdemokratiska regering visar detta sig i ett motstånd mot inskränkningen av arbetslöshetsförsäkringen: *det är för övrigt detta som leder till Müllerkabinettets fall*.⁵⁴ Slutligen kräver hela Reichsbanner, med sin ledare K. Höltermann i spetsen, aktivt och energiskt motstånd mot nationalsocialismen. Detta är viktigt, och vi kommer att återfinna det här elementet, när vi undersöker KPD:s inställning till socialdemokratins bas och de socialdemokratiska massorna.

Som sammanfattning kan vi alltså säga att socialdemokratins politik förblir trofast gentemot sin kontrarevolutionära natur och funktion. Även om det inte är tal om något egentligt samförstånd mellan socialdemokratin och fascismen, även om den på sitt sätt försöker bevara och försvara arbetarklassens "ekonomiska intressen" under hela fascistiseringsprocessen, vilket för övrigt gör att den kan bevara sin representativa bas i klassen, så bär den säkerligen det största ansvaret för fascismens maktövertagande.

III. Det tyska kommunistpartiet

Låt oss nu gå över till KPD:s politik under fascistiseringsprocessen. Denna politik bestäms bland annat av den felaktiga värderingen av perioden (arbetarklassens revolutionära offensiv) och av underskattningen av den fascistiska faran. Politiken som helhet är bara skenbart "ultravänsteristisk". Vi har ju sett vad man måste anse om karaktistiken av den 6:e kongressen som "ultravänsteristisk": reflektioner som är tillämpbara också på KPD:s politik i dess helhet. Detta hindrar inte att KPD:s konkreta politik under denna period uppvisar vissa verkligt "ultravänsteristiska" aspekter.

Problemen gäller alltså den politiska linjen och tycks inte, åtminstone inte huvudsakligen, bero på karaktären av de skikt, där KPD var inplanterat. Flera författare (bl a W. Ulbricht själv), som karakteriserar KPD:s politik som verkligen "ultravänsteristisk", hänför den faktiskt till KPD:s inplantering: den skulle huvudsakligen ha skett i *Lumpenproletariatets* "instabila" skikt. Denna mycket spridda föreställning är *felaktig*. 1928 räknar man med ungefär 40 % kvalificerade arbetare bland KPD:s medlemmar, till största delen från metall- och byggnadsindustrin, m fl, där lönerna var bland de högsta. Men argumentets baksida, som består i att sätta dess "kapitulatio-nistiska" politik i samband med den stora andelen "arbetararistokrati" i partiets led, håller inte heller. KPD rekryterar också bland grovarbetarna (28 % av medlemmarna och 13,5 % av ledarna 1928) och efter 1930 i stor omfattning bland de arbetslösa. 1932 är det inte mer än ungefär 22 %

⁵³ Droz, op. cit., s. 56f. Se också samma författares *Le Socialisme démocratique, 1864-1960*, 1966, s. 198f.

⁵⁴ W. Abendroth, *Histoire du mouvement ouvrier en Europe*, 1967, s. 97f.

KPD:s medlemmar som verkligen arbetar.⁵⁵

Detta är inte allt: i den ”numeriska” meningen, som Dimitrov tycks peka på i apologetiskt syfte, var KPD ”... inte tillräckligt starkt för att sätta massorna i rörelse ... och på så sätt föra dem till den avgörande striden mot fascismen ...”.⁵⁶ 1932 räknar KPD 300 000 medlemmar.

Linjen att beteckna hela socialdemokratin och de socialdemokratiska fackföreningarna som socialfascistiska och som huvudfienden, bär mycket konkret ett tungt ansvar för enhetsfrontens misslyckande. Inte så mycket på grund av vägran att ta några som helst kontakter ”i toppen” eller ens på de lägre nivåerna, som på grund av politiken gentemot de som står under socialdemokratins inflytande. Inget kan vara tydligare i detta avseende än de preciseringar som Thälmann ser sig tvingad att göra, när den ”Antifascistiska aktionsfronten” bildas i maj 1932, som ett svar på den socialdemokratiska ”järnfronten”. I sitt *Svar på tjugoen frågor från socialdemokratiska arbetare* preciserar Thälmann att, i motsats till tidigare, medlemskap i socialdemokratiska organisationer inte är något hinder för arbetarna att delta i den antifascistiska fronten: vilket emellertid inte kommer längre än till principuttalandenas stadium.⁵⁷ Det är inte förrän i mars 1933, när Hitler redan sitter vid makten, som KPD föreslår socialdemokratin en ram för gemensamma aktioner; men då är det redan för sent.

Under hela fascistiseringsprocessen åtföljs denna syn på ”socialfascismen” av föreställningen om revolutionens omedelbara närhet och av den bristande insikten i skillnaden mellan en ”demokratiskt-parlamentarisk” statsform och fascismen. Varje gemensam kamp för vad som föraktfullt kallas ”försvar av demokratiska friheter” förkastas: den riskerar att vilseleda massorna, genom att avlänka dem från deras ”revolutionära offensiv”.

Men förutom det faktum att KPD:s viktigaste verksamhet fortfarande är riktad mot socialdemokratin, så uppfattas denna verksamhet som en kamp mellan ”organisationer” och inte alls som en masskamp, via en masslinje. Hur står det egentligen till med enhetsfronten *underifrån*? Det märkliga med denna är, som Dimitrov helt riktigt påpekar, att KPD inte någonstans upprättade

---

⁵⁵ Vi måste emellertid påpeka att KPD huvudsakligen rekryterar i små och medelstora företag: om detta, se O. Flechtheim, op. cit., s. 241f., 314f. och H. Weber, *Die Wandlung des deutschen Kommunismus*, 1970. Om vi också tar hänsyn till uppgifterna om socialdemokratin, kan vi konstatera att den ”ekonomistiska” aspekten av tesen om ”arbetararistokratin”, som Komintern förvandlade till uppfattningen att den ”numeriska majoriteten” av de mest kvalificerade och bäst betalda arbetarna följde socialdemokratin, inte stämmer överens med fakta. Skillnaden mellan kommunistpartiet och socialdemokratin i detta avseende – och under hela den betraktade perioden – är inte så stor och viktig som Komintern påstår. Men problemet är inte löst, om man avlägsnar begreppet ”numerisk majoritet”, samtidigt som man behåller en ekonomistisk definition av arbetararistokratin. Med andra ord, man löser inget genom att helt suddigt säga att den framför allt ekonomiskt definierade arbetararistokratin spelar den ”dominerande rollen” – oberoende av frågan om dess numeriska tillhörighet – inom socialdemokratin, medan den inte gör det inom KPD. Frågan om ”arbetararistokratin” är faktiskt till största delen politisk-ideologisk. Arbetararistokratin är det arbetarskikt via vilket den borgerliga politikens och ideologins inflytande når arbetarklassen. De ”levnadsvillkor” som skapas genom fördelningen av smulorna från de imperialistiska överprofiterna i vissa produktionssektorer spelar en viss roll, men inte den avgörande, och framför allt sammanfaller den inte med dessa klyftor inom arbetarklassen. Därför:

a) måste man faktiskt i arbetararistokratin inkludera de socialdemokratiska partiernas och fackföreningarnas fackliga och politiska (kommunala, etc.) ”byråkratier”; b) måste man inse att kvalificerade, ”välbetalda” arbetare med ett revolutionärt klassmedvetande inte kan betraktas som en del av ”arbetararistokratin”.

⁵⁶ Dimitrov, op. cit., s. 47.

⁵⁷ Den 25 april 1932 manar KPD och RGO, för första gången sedan 1928, till gemensam kamp med SPD och de socialdemokratiska fackföreningarna, med kontakter i toppen. Men, som vi sett, återupptas attackerna mot ”socialfascismen” likväl. (Se appellen i *Die Internationale*, vol. XV, s. 346.) För att visa följderna av denna linje, är det inte överflödigt att nämna att den kommunistiska fraktionen i Badens regionala parlament (alltså inte vilken som helst) 1932 kommer på tanken att lämna in ett lagförslag om förbud av järnfronten och Reichsbanner; vilket emellertid snabbt fördöms av partiledningen (*Die Internationale*, vol. XV, 1932, s. 247).

särskilda organisationsformer för enhetsfronten underifrån, vilka t o m kunde vara *partilösa* organisationer, som gradvis befäster förbundet, genom att kombinera den ekonomiska kampen med den politiska kampen under den senares dominans. Den enda formen för kampen underifrån, vad gäller KPD, är *den fackliga kampen via fackoppositionen, RGO*. Denna skulle vara spjutspetsen för enhetsfronten underifrån i de till vålnader förvandlade ”företagskommittéerna”.

Därav blev intet: först på grund av politiken gentemot de arbetare, som var organiserade i de socialdemokratiska fackorganisationerna; sedan, och i synnerhet, på grund av att RGO försöker kringgå socialdemokratin genom en ren överbudspolitik med mål som var strikt begränsade till dagskraven, allt under det att ”partitoppen” predikas om ”proletariatets diktatur”. Jag menar naturligtvis inte att en fackförening inte har en egen roll att spela. Det enda jag vill säga är detta: på grund av frånvaron såväl av särskilda basorganisationer för enhetsfronten som av en masslinje från KPD:s sida, tvingas RGO hela tiden att kämpa för löneökningar, som är lite större än de som socialdemokratin lyckas uppnå genom klassamarbetspolitiken.

Detta ger ett dubbelt resultat: RGO tvingas föra en ekonomistisk kamp kring ekonomiska krav (varje kamp för sådana krav är, som Lenin visade, inte nödvändigtvis en ekonomistisk kamp), *samtidigt* som det betraktas som det viktigaste instrumentet för den politiska kampen underifrån mot socialdemokratin. Med andra ord, RGO tvingas *parallellt* och *samtidigt* att föra en *ekonomistisk* kamp på dagskravens område och att vara det ”politiska” instrumentet för en felaktig politisk linje: i sin egenskap av *facklig* organisation kan RGO inte vara den viktigaste organisationen för en riktigt uppfattad enhetsfront underifrån.⁵⁸ Detta är för övrigt nyckeln till hela fackföreningsfrågan i Komintern, med de ständiga omkastningarna: vi återkommer till den, när vi undersöker Gramscis inställning till denna fråga.

Trots allt, dvs. trots SPD:s och KPD:s ledningar, förekommer försök till aktionsenhet underifrån, inte bara på det ekonomiska utan också på det politiska planet. Vilket Thälmann inte försummar att fördöma i september 1932, alltså t o m efter bildandet av den ”antifascistiska aktionsfronten” i maj: ”I arbetarklassens enhetssträvanden visar sig en stor oklarhet och allvarliga illusioner ... På grund av den nazistiska terrorn kan man notera en stor vilja till enhet, men även farliga uppfattningar i stil med ”enhet över alla ledares huvuden” eller också ”ledarna för de båda partierna, SPD och KPD, bär ansvaret för enhetsfrontens misslyckande”. Sådana tendenser kan få mycket allvarliga skadeverkningar ...”⁵⁹

Frånvaron av KPD:s masskamp inom arbetarklassen är desto mer anmärkningsvärd, som man officiellt väntade sig revolutionen inom en snar framtid. Enligt den ekonomistiska katastrofismen skulle ju situationen mogna fram ur den allt värre ekonomiska krisen. Denna kris skulle leda arbetarklassens ”majoritet” till KPD, ett tema som naturligtvis ständigt står på dagordningen. För att förbereda revolutionen, måste man på något vis göra så att man ”först” vinner denna majoritet.

Göra något? Snarare vänta, till den ”stora kvällens” upprorsögonblick punktligt kommer. Och här stöter vi på den viktiga frågan om KPD:s *elektoralistiska illusioner*. Det är ingen tillfällighet att temat om att ”vinna arbetarklassens majoritet” i detta sammanhang bara är en ursäkt för den stora vikt KPD lägger vid valkampen, såsom den främsta bland ”massaktioner”. En vikt som

⁵⁸ På KPD:s XII:s kongress i Wedding (1929) ställer Thälmann problemet så här: ”Kan vi fylla våra nuvarande uppgifter med enbart en riktig politik? Nej! Vi måste dessutom ha ett adekvat system av organisationer.” Detta adekvata system är uteslutande RGO. Och som väntat påpekar resolutionen från KPD:s CK i januari 1931: ”Den svagaste länken i den proletära revolutionen är utan tvekan organiseringen ... av arbetarklassens ekonomiska kamp.” (I *Die Internationale*, vol. XIV, s. 57.) Vad gäller de övriga massorganisationerna, förfogar KPD i huvudsak bara över två hjälporganisationer: Internationella röda hjälpen och Internationella arbetarhjälp.

⁵⁹ Avslutningstalet på det 12:e Plenat, september 1932.

tydligt framgår av tolkningen av valresultaten: varje valframgång betraktas som ett oemotsägligt bevis på KPD:s framsteg bland massorna och på socialdemokratins sammanbrott. Efter det för Hitler triumfatoriska valet 1930, där KPD vinner röster medan socialdemokraterna förlorar, skriver *Rote Fahne* den 15 september: ”Vårt växande inflytande bland arbetarna ... har visat sig gå framåt i en mycket våldsammare takt än vi trodde innan den 14 september ... Gårdagen var herr Hitlers ”största dag”, men nazisternas valseger är början till slutet.”

Detta är också uppenbart vad gäller folkomröstningen mot den socialdemokratiska regeringen i Preussen., där Komintern tvingar KPD att alliera sig med nationalsocialisterna och *Stahlhelm*, trots Centralkommitténs resolution i motsatt riktning. Vi ser här tydligt, inte bara den logiska slutpunkten för linjen som betraktade socialfascismen som huvudfienden, utan också vilken vikt man tillmäter valkampen. Angående folkomröstningen skriver *Die Internationale*: ”KPD:s armé växte utan avbrott under det gångna året, tack vare partiets riktiga politik. Det riktiga beslutet om inriktningen av kampanjen under folkomröstningen har skänkt ... dess armé nya massor, som hittills stått under nationalsocialisternas eller socialdemokraternas inflytande.”

Det är för övrigt kanske överflödigt att påpeka att KPD praktiskt taget inte gjorde någonting, varken vad gäller landsbygdens fattig- och mellanbönder, eller vad gäller småbourgeoisin. Dessa frågor omnämns knappt i KPD:s program och resolutioner innan 1930, tidpunkten då KPD upptäckte nationalsocialismens växande inflytande. Man tror att de folkliga massorna ”automatiskt” hamnar i arbetarklassens kölvatten, på grund av den ekonomiska krisens och den revolutionära situationens mognad.⁶⁰

Dessutom är det just under denna period, och huvudsakligen efter 1930, som den *socialchauvinistiska* aspekten av KPD:s politik utvecklas *på ett avgörande sätt*, en aspekt som konkretiseras i sättet på vilket man utnyttjar frågan om Versailles-fördraget: när vi undersöker nationalsocialismens inställning i detta avseende, skall vi se hur KPD:s inställning som på många punkter ansluter sig till nationalsocialismens förvirrar de tyska massorna. Låt oss emellertid redan nu påpeka att man måste gå tillbaka till den beryktade *Schlageterlinjen* från 1923, för att finna något liknande: men medan det då rörde sig om en ”höger”sväng (den 4:e kongressens), som senare fördömdes som en sådan, så triumferar den socialchauvinistiska aspekten nu mitt under den s k ”ultravänsteristiska” perioden.

Men låt oss återvända till den ”legalistiska” aspekten av KPD:s politik gentemot fascismen. Även KPD förfogar över kampgrupper, organiserade i *Roter Frontkämpferbund*, ”Röd Frontkämparnas förbund”, som 1924 förfogade över 100 000 medlemmar; trots ett förbud 1929, fortsätter förbundet att existera illegalt. Även om denna organisation aktivt, men på ett okontinuerligt sätt, ingriper mot nationalsocialisterna, så sätts den inte någonstans in i kampen på ett avgörande och organiserat sätt. Från och med 1931, då kampens militära aspekt tar överhanden i och med att punkten utan återvändo närmar sig, *hålls den till och med uttryckligen utanför kampen*. KPD drar tillbaka sin paroll: ”Slå till mot fascisterna varhelst ni stöter på dem.”⁶¹ Detta gör man, enligt

⁶⁰ För detaljer i denna fråga, se även E. Collotti, op. cit., s. 146f. och H. Weber, op. cit.

⁶¹ Denna paroll stoppas först av en resolution från KPD:s Politbyrå den 7 juli 1930. Den officiella förklaringen till stoppet är att man måste vara på sin vakt mot ”individuell terrorism” och föra en ”defensiv (wehrhaft) politisk kamp”. Man ser tydligt att när det rör sig om en verklig kamp mot fascismen, tvekar KPD inte att ändra sig i fråga om den ”offensiva kampen”, som man annars ständigt förordar. Parollens slopande bekräftas av en resolution från KPD:s CK i november 1931. På KPD:s 3:e konferens i oktober 1932 (*Die Internationale*, vol. XV, s. 386f.) kritiserar ”Neumann-gruppen” häftigt för att ha hållit fast vid denna paroll. (Angående detta, se även D. Desanti, op. cit., s. 175.) Som en följd härav skickas Neumann till de nazistiska mötena, för att utöva kritik där. För att visa vilken sträcka man tillryggalagt, kan vi notera att KPD under Fischer-Maslows ”vänster”ledning 1924 höll fast vid det faktum att ”fascismen måste bekämpas med den revolutionära kommunismens kampmetoder och kamptechniker”

Thälmann, främst därför att denna paroll riskerar att avlänka de ”panikslagnas” uppmärksamhet från huvudfienden, socialdemokratin. Men också för att den står i vägen för valprocessen.⁶²

Till och med strax efter Hitlers maktövertagande får Förbundet order att inte ingripa mot nazistdemonstrationen framför Karl Liebknecht-huset, då man skickat protestbrev till polischefen. KPD väntar fortfarande på Hitlers omedelbara fall och den revolutionära situationens plötsliga utbrott: man är stolt över att man lyckats bevara sin ”styrka intakt”, trots Hitlers maktövertagande. På Kominterns 13:e Plenum, efter Hitlers seger, svarar Manuilskij de utländska kommunisterna, som anklagar KPD för att inte ha kämpat, att ”om KPD hade satt igång en väpnad kamp mot Hitler, så hade man gett efter för provokationen”.⁶³

KPD deltar i valen i mars 1933, efter Hitlers maktövertagande, och Appellen från KPD:s Centralkommitté (15 mars 1933) förklarar efter valen: ”Trots regeringens pompösa uttalanden, så är den 5 mars ingen seger för fascismen.” Antagligen därför att nationalsocialisterna bara får 43 % av rösterna, socialdemokraterna bevarar sina och kommunisterna behåller 4 800 000 väljare, trots den brutala repression partiet utsätts för.

Slutligen visar det sig att KPD:s underjordiska apparat inte existerar: visserligen drev KPD en valkampanj i mars. Natten mellan den 22 och 23 februari, natten då riksdagshuset brinner, arresteras 4 000 ansvariga kommunister i en handvändning och utan strid; om man dessutom betänker att det handlar om ett parti som trodde att revolutionen stod inför dörren, så tror man att man drömmer.⁶⁴

Inför de ödesdigra följderna av KPD:s linje, blir dess senkomna försök att energiskt stoppa fascismen resultatlösa; *försök som emellertid var verkliga*. De inskränker sig till sporadiska demonstrationer och sammanstötningar på gatan efter Hitlers maktövertagande. Under månaderna omedelbart efter Hitlers maktövertagande, räknar man med 62 döda i gatustrider (varav 29 kommunister, 8 socialister och 14 nazister), som var defensiva strider inför nazistiska attacker. Försöken att organisera strejker misslyckas. Kort sagt, även om det är fel att påstå att KPD helt enkelt kapitulade inför fascismen, så har partiet inte desto mindre ett stort ansvar för nationalsocialismens maktövertagande, ett ansvar av helt annan klass än det italienska kommunistpartiets.

*

Men gav denna linje inte upphov till livlig opposition inom kommunistpartierna och bland KPD:s basmilitanter? Av diskussionerna på Kominterns 13:e Plenum i november—december 1933, det första plenat efter Hitlers maktövertagande, framgår det faktiskt att reaktionerna inom de utländska kommunistpartierna var mycket kraftiga: massan av militanter, organisationerna, medlemmar av centralkommittéerna och t o m medlemmar av politbyråerna i främst de franska, tjeckiska, polska, österrikiska och schweiziska kommunistpartierna är bokstavligt talat bestörta och upprörda över den följda strategin.

Vad gäller KPD, det parti som Komintern ansåg vara bäst, så förefaller reaktionerna mindre kraftiga under hela perioden 1928-1933, *men de finns dock*. Även om vi saknar informationer i

---

(teser från KPD:s Frankfurtkongress).

⁶² Se särskilt *Die Internationale*, vol. XV, 1932, där Thälmann ständigt ställer ”individuell terror” i motsättning till ”valframgångar”.

⁶³ Manuilskij's tal i *Der Faschismus in Deutschland*, op. cit., s. 57f.

⁶⁴ Allt detta innebär för övrigt inte att KPD, medan man väntade på revolutionen, inte på sitt sätt förberedde upprorets militära aspekt. Under 1932 vimlar det av illegala broschyrer och böcker om ”upprorets konst”. Kominterns militära expert, E. Wollenberg, återvänder till Tyskland. Men i samband med KPD:s linje framstår allt detta som ”dilletantism”, vilket Flechtheim helt riktigt påpekar. (Flechtheim, op. cit., s. 279.)

detta avseende, så har vi säkra tecken i KPD-ledningens ständigt återkommande offentliga och officiella varningar till olika förbund och till militanterna i basen för ”icketillämpning” av linjen. I början av 1932 kritiserar KPD:s CK Würtembergorganisationen, som förde huvudkampen mot nazismen och inte mot socialdemokratien.⁶⁵ Detsamma gäller lokalorganisationerna i Nürnberg, Hamburg, Oberhausen och Brunswick. På KPD-ledningens nivå förefaller det som om en ”oppositionell strömning” bildas 1931, med framför allt Neumann, Remmele, Münzenberg (ansvarig för röda hjälpen) och Wallenberg (Kominterns militära expert): en strömning som förordar både en mer energisk kamp mot nazismen (som bekant fördömdes ”Neumann-gruppen”, för att den hållit fast vid parollen ”Slå till mot fascisterna varhelst ni stöter på dem”) och att det viktigaste slaget inte skulle riktas mot socialdemokratien, utan mot nazismen.

Men inget händer. Det 13:e Plenat godkänner utan minsta tvekan KPD:s politik och upprepar alla de tidigare avvikelserna i koncentrerad och förstärkt form.

*

Men innan vi slutar, måste vi påminna om detta sista faktum: även om de är fruktansvärt demoraliserade av Hitlers seger, så kämpar de kommunistiska militanterna och många socialister med exemplariskt hjältemod i motståndet mot den nazistiska regimen, och detta från första stund, vilket framgår av de otaliga domar och deportationer de utsätts för *på grund av motståndshandlingar*. Vi får inte glömma dessa okända militanter, som motsatte sig barbariet under den mörkaste tiden. Åtskilliga politiskt ansvariga — ansvariga i ordets båda betydelser föll för övrigt tillsammans med dem. Vi måste komma ihåg dem desto mer, eftersom bourgeoisin och dess vakthundar nästan aldrig nämner något annat än arméns inbillade ”motstånd”, några enstaka präster — och, naturligtvis, Stauffenbergs kullerbytta i sista minuten.

IV. Nationalsocialismen och arbetarklassen

1. De nazistiska organisationerna och arbetarklassen.

Låt oss nu gå över till förhållandet mellan nationalsocialism först som parti och sedan som stat, och arbetarklassen. Vi måste först undersöka en fråga, som har gett upphov till åtskilliga missförstånd, nämligen frågan om nationalsocialismens *verkliga inplantering* i arbetarklassen.

I och med fascistiseringsprocessens början inleder nationalsocialismen 1928, under Gr. Strassers ledning, ett omfattande försök att nå inplantering i arbetarklassen under parollen: in i företagen (*Hinein in die Betriebe* — Hib-Aktion).⁶⁶ 1929 skapas den *Nationalsocialistiska organisationen för företagsceller* (NSBO). Vid maktövertagandet omfattar den 400 000 medlemmar, ett ganska avsevärt antal, om man tänker på att RGO inte hade mer än 200 000 medlemmar 1932 (visserligen arbetade faktiskt många kommunister då inom de socialdemokratiska fackföreningarna).

Vilka skikt tillhör NSBO:s medlemmar i huvudsak? Det har hävdats, särskilt av Daniel Guérin,⁶⁷ att ”arbetararistokratin” bidrog med ett stort antal medlemmar. Detta förefaller emellertid felaktigt, om man nu är överens om termerna.⁶⁸ De kvalificerade och högt avlönade arbetarna i nyckelindustrierna, som till större delen var socialdemokrater men även kommunister, förblir *till största delen* trogna sina organisationer. Även om NSBO rekryterar element av ”arbetararistokratin”, som redan tidigare tillhör högerorganisationer, så rekryterar man framför allt företagets ”kadrer” — högre tekniker, ingenjörer, administratörer, etc. Dessa kadrer tillhör inte arbetar-

⁶⁵ Schwab i *Die Internationale*, nr. 4, 1932.

⁶⁶ K. Bracher, *Die deutsche Diktatur, Entstehung, Struktur, Folgen des National-Sozialismus*, 1969, s. 171f.

⁶⁷ Op. cit., s. 67.

⁶⁸ Bracher, op. cit., men även Rosenberg, *Der Faschismus*, op. cit., s. 131f.

klassen, är inte produktiva arbetare, medan ”arbetararistokratin” är ett skikt av arbetarklassen.

Men NSBO rekryterar också ur basen. Detta gäller huvudsakligen arbetare av färskt bondeursprung⁶⁹ i nyligen grundade företag (andelen bönder i hela befolkningen faller från 35 % till 23 % mellan 1914 och 1925), arbetare som framför allt kom från områden i öster, där jordbrukskrisen var särskilt allvarlig och där nationalsocialismen erhöll ett masstöd bland fattigbönderna.

Slutligen rekryterar NSBO bland de *arbetslösa*, 5 500 000 i Tyskland 1932, till vilka man vänder sig med en särskild tidning, *Der Erwerbslose*. På grund av misären blir många arbetslösa avlönade medlemmar i SA. Ofta kräver företagen dessutom nationalsocialistiskt partikort, när de skall anställa folk. Men även här är fenomenet mindre omfattande än man tror, om man gör de nödvändiga distinktionerna.⁷⁰ Vi måste till att börja med skilja de tillfälligtvis arbetslösa arbetarna från *Lumpenproletariatets* deklasserade element. Nationalsocialismen rekryterar framför allt bland de senare. Sedan måste vi skilja arbetslösa arbetare som redan har arbetarstrider bakom sig, från de unga arbetslösa arbetarna, som ofta lättare ansluter sig till nationalsocialismen. Vi måste också skilja mellan arbetslösa arbetare (*Arbeitslosen*) och arbetslösa inom olika kategorier av tjänstemän och administratörer (*Berufslosen*), etc.: det är framför allt bland de senare som nationalsocialismen rekryterar.

Vad gäller andelen nationalsocialistiska partimedlemmar som tillhör den egentliga arbetarklassen, så stiger den från 28 % till 32 % mellan 1930 och 1934, vilket fortfarande är långt under arbetarklassens andel av hela befolkningen (ungefär 45 %).⁷¹

Samma slutsatser kan man dra genom en undersökning av valresultaten, där nationalsocialismens ideologiska inflytande över arbetarklassen emellertid är jämförelsevis tydligare. Från 1930 tycks nationalsocialismen vinna en viss andel arbetarröster, inte bara från socialdemokratin, utan i synnerhet från KPD och dess starka fästen i Merseburg och Chemnitz-Zwickau. Av resultaten, inklusive de från valen under Hitler 1933, framgår emellertid att arbetarklassen i sin helhet förblev trogen SPD och KPD.⁷²

Men det verkliga problemet ligger inte där: vad vi måste förklara är den *neutralisering* och *passivering* av arbetarklassen, som fascismen lyckades åstadkomma.

Här är det nationalsocialismens *ideologiska* aspekt som är grundläggande. Till att börja med har denna ideologi en utpräglad ”antikapitalistisk” aspekt, ett typiskt drag för den revolterande småbourgeoisie. Under fascistiseringsprocessens generaliserade ideologiska kris, når denna småborgerliga antikapitalistiska aspekt — mot ”plutokratin”, ”skattemyndigheterna”, etc. — arbetarklassen. *Men detta är inte allt:* inspirerad av sin ”vänster”flygel med bröderna O. och Gr. Strasser i spetsen, återupprepar nationalsocialismen för egen räkning slagord med rent socialistisk klang.⁷³ Sedan 1920 kräver exempelvis punkt 13 i partiprogrammet nationalisering av alla aktieföretag. Gr. Strasser försäkrar att ”marxisterna” gör rätt i att kräva äganderätten till produktionsmedlen, men att det inte bara är arbetarklassen som skall äga dem, utan hela folket.

⁶⁹ S. M. Lipset, *Elections. An expression of democratic class struggle* i Lipset och Bendix, *Class, Status and Power*, 1967, s. 427. (Svensk översättning i Lipset, *Den politiska människan*, Aldus 1966, s. 171ff.)

⁷⁰ Bracher, op. cit.; Rosenberg op. cit. Om de sociala och politiska följderna av arbetslösheten i allmänhet, se R. Ledrut, *Sociologie du chômage*, 1966, s. 417f.

⁷¹ K. Bracher, op. cit., s. 256f.

⁷² Om detta ämne, se även R. Heberle, op. cit., s. 89f. Vi kan för övrigt notera att man, utifrån djupgående studier av de tyska valen 1930 till 1933, kommit fram till att en stor del av den nationalsocialistiska väljarkåren bestod av nya väljare, som dittills inte deltagit i valen. Vänsterpartiernas ”traditionella” väljarkårs övergång till nationalsocialismen var faktiskt mycket mindre än man länge trott. (Lipset, op. cit., s. 155.)

⁷³ Rosenberg, op. cit., s. 128; R. Kühnl, op. cit.

Den nationella gemenskapen som har rätt till egendom — *Eigentum* — kan under en viss kontroll ge besittningsrätten — *Besitz* — till enskilda. O. Strasser vill till och med att varje ”folkkamrat” inte bara skall vara delägare av ”nationens rikedomar”, utan också ”delbesittare”.

Pompösa uttalanden för socialismen och mot ”imperialismen” återkommer ständigt. Gr. Strasser skriver: ”Den tyska industrin, den tyska ekonomin i händerna på det internationella finanskapitalet, det är slutet för varje möjlighet till social befrielse, slutet för alla drömmar om ett socialistiskt Tyskland. ... Vi krigets unga tyskar, vi nationalsocialistiska revolutionärer tar upp kampen mot kapitalismen och imperialismen, som förkroppsligas i Versailles-freden ... Vi nationalsocialister har insett att det finns ett samband ... mellan vårt folks nationella frihet och den tyska arbetarklassens ekonomiska befrielse. Den tyska socialismen blir inte möjlig och varaktig förrän Tyskland är fritt.”

En antiimperialistisk klang, men naturligtvis under nationalismens täckmantel. Vi får emellertid inte glömma bort att KPD *på denna punkt* förfallit till socialchauvinism och 1930 presenterade ett valprogram, som inte direkt avgränsar sig från dessa uttalanden. Som Badia påpekar:⁷⁴ ”Även om den kommunistiska propagandan på denna punkt i grunden skiljde sig från Hitlers demagogi, så riskerade den att utså en viss förvirring bland de politiskt dåligt upplysta tyskarna; de kunde inbilla sig att de båda partiernas mål inte var så olika.” Och det fanns verkligen till på köpet många politiskt dåligt upplysta tyskar (vem skulle ha upplyst dem?), som inbillade sig det.

Slutligen får vi inte glömma bort den nationalsocialistiska ideologins korporativa aspekt, med vilken den riktade sig till arbetarklassen. Särskilt för O. Strasser innebär denna korporatism inte bara en ”gemensam ledning” utan helt enkelt arbetarkontroll över företaget, nationens egendom.

Vad gäller nationalsocialismens konkreta politik gentemot arbetarklassen under fascistiseringsprocessen, måste vi lägga märke till att den från 1928 *attackerar de politiska organisationerna, men att den är relativt skonsam mot fackföreningarna*. Man deltar ibland i dagskampen: 1930 stödjer man metallarbetarnas strejker i Mansfeld och Berlin. Så sent som 1932 startar man tillsammans med RGO den berömda transportstrejken i Berlin.

2. Arbetarklassens verkliga situation under nazismen och frågan om de fascistiska fackföreningarna

Nationalsocialismen tar makten. Låt oss först se på den tyska arbetarklassens verkliga ”ekonomiska” situation, en fråga som vi nu har säkra informationer om.

Till att börja med lyckas nationalsocialismen avskaffa arbetslösheten på ett uppseendeväckande sätt. Ungefär 5,5 miljoner arbetslösa 1933, mindre än 1 miljon 1937, knappt 40 000 1939 och inga alls under kriget.

Vad gäller den ekonomiska utsugningen av ”arbetarklassen”, måste vi komma ihåg, att även om den ökar, *så är det framför allt relativt*, i förhållande till *ökningen av profiterna* under en period av tydlig ekonomisk återhämtning, produktionsökning och ökad arbetsproduktivitet; något som aldrig hänt, om arbetarklassen haft en ”fri” facklig och politisk rörelse.⁷⁵ Profiterna ökar mellan 1933 och 1938 med 127 %, medan den totala produktionen ökar med 113 %. Arbetarlönerna, fixerade i tarifflöner, ökar som nominella bruttotimlöner med 14 % från 1933 till 1939 och med 9 % från 1939 till 1942. Vi måste naturligtvis här räkna med de ökade levnadskostnaderna, som

⁷⁴ Op cit., s. 276.

⁷⁵ Angående detta, se *Statistisches Jahrbuch des deutschen Reiches, 1933-1939*; Ch. Bettelheim, op. cit., s. 209f.; S. J. Woolf, op. cit., s. 119f.; G. Castellán, ”Bilan social du III Reich”, *Revue d'histoire moderne et contemporaine*, juli-september 1968; samt de redan omnämnda artiklarna av T. Mason.

uppgår till ungefär 6 %, om man tar hänsyn till prishöjningarna på livsmedel och konsumtionsvaror. Å andra sidan, även om de ”obligatoriska” avdragen från lönerna ofta uppgår till mellan 15 och 20 %, så får vi inte glömma bort arbetsdagens förlängning med fler betalda timmar, vilket gör att ökningen av veckolönerna är större än ökningen av timlönerna.

Kort sagt, om man undviker det misstag en del undersökningar av nationalsocialismen gör, vilka stödjer sig på *alltför generella element* angående lönerna som *helhet*, kan man vad gäller *industriarbetarna* konstatera att deras ”levnadsnivå” deras reallöner — inte sjunker under nationalsocialismen i förhållande till deras tidigare situation, utan att den tvärtom förbättras i vissa avseenden, dock utan att nå upp till nivån från 1930.⁷⁶ De vars levnadsnivå och köpkraft störtar samman, det är huvudsakligen de icke-produktiva löntagarna, särskilt anställda och tjänstemän, vars köpkraft sjunker med 20 % mellan 1933 och 1942.⁷⁷

Det som är intressantare, är industriarbetarnas uppsplittring i ”lönekategorier”. Den genomförs i viss utsträckning på ett ”naturligt” sätt (enligt arbetsmarknadens lagar), *men är framför allt en följd av nationalsocialismens tydliga politik att splittra arbetarklassen*. Denna uppsplittring berör både arbetare i olika industrigrenar och högt kvalificerade arbetare.

Vad gäller perioden innan 1937, påpekar Bettelheim att ”man lägger märke till en ökning av de verkliga utbetalda nominella bruttolönerna. Vissa arbetsavtal förutser faktiskt högre löneökningar än tarifflöner (vilket allt oftare förbjuds på grund av de 1936 vidtagna åtgärderna för att blockera reallönerna) som en följd av förändringar i arbetskraftens fördelning mellan olika industrigrenar, etc.” Lagen som bestämmer ”minimiökningarna” anklagar emellertid under samma period de gamla kollektivavtalen för att ha haft en tendens till löneutjämning och slår uttryckligen fast: ”Minimiökningarna måste bestämmas på ett sådant sätt att de lämnar utrymme för en betalning av varje företagsmedlem i enlighet med hans prestation. Å andra sidan kan man ta vara på möjligheterna att på lämpligt sätt belöna varje exceptionell prestation.”

Men T. Mason⁷⁸ har nyligen visat att t o m efter statens mycket hårda fixering av lönernas ”maximiökningar” 1938, kringgick många företagare hindret antingen genom att erbjuda bonus eller genom att erbjuda högre löner än de tillåtna, bl a på grund av bristen på specialiserad arbetskraft inom nyckelindustrierna, och de värvade arbetare från varandra ömsesidigt. Staten var fullständigt medveten om detta tillstånd: den brydde sig inte om det, eller uppmuntrade t o m det, för att genom splittringen övervinna arbetarklassens spontana reaktioner, som visade sig i hög frånvaro, sjunkande produktivitet, m.m.

Den systematiska förstärkningen av lönehierarkin var alltså, som Fr Neumann betonar, ”...den väsentligaste delen av den nationalsocialistiska lönepolitiken. ... Det är av avgörande vikt att man förstår detta problem, inte som en ekonomisk fråga, utan som ett viktigt politiskt problem för kontrollen av massorna. ... Även om den officiella statistiken inte har något att säga om denna fråga, så visar arbetsinkomsternas index att gapet mellan de kvalificerade och de halvqualifice-

⁷⁶ Om vi tar de allmänna statistiska uppgifterna om lönerna som helhet, inklusive de anställdas och tjänstemännens löner, konstaterar vi ex.vis att reallönen i genomsnitt, för ett index på 100 1929, är 108 1931, 104 1932, 103 1933 och faller till 99 1936 (Castellan, op. cit.). Men då tar vi inte hänsyn till det faktum att denna allmänna ”genomsnittliga” nedgång huvudsakligen beror på sänkningen av de icke-produktiva löntagarnas löner, som sjunker mycket mer än det som framstår som ”allmän nedgång”. Woolf (op. cit., s. 133) kalkylerar, för ett index på 100 1936, arbetarnas genomsnittliga reallön till 102,2 1928, 88,5 1932, 103 1937 och 107,5 1938

⁷⁷ Å andra sidan får vi inte glömma bort den ökade utsugningen av industriarbetarna genom den höjda arbetstakten, även om denna höjning kraftigt motverkas av spontana reaktioner från arbetarklassens sida — såsom hög frånvaro, minskande produktivitet, m.m.

⁷⁸ T. Mason, *Der Primat der Politik ...*, op. cit. i *Das Argument*, december 1966, s. 486f.; och även samma författares ”Labour in the Third Reich”, *Past and Present*, nr. 33, april 1966.

rade arbetarnas inkomster ökar avsevärt. Tendensen skulle vara ännu tydligare, om vi hade siffrorna för de okvalificerade arbetarnas inkomster”.⁷⁹

Kort sagt, i denna ökning av den ekonomiska utsugningen, verkar det som om nationalsocialismen var skonsam mot sin huvudfiende — arbetarklassen — i förhållande till de andra folkliga klasserna, i enlighet med en kalkylerad uppsplittringsplan.

*

Men det är naturligtvis inte bara, och inte ens huvudsakligen, denna ekonomiska politik gentemot arbetarklassen, som kunde leda till dess neutralisering under nationalsocialismen. Denna neutralisering var ett verk av polisterrorn, men också — och *framför allt* — av den fullständiga omorganiseringen av de ideologiska statsapparaterna och av deras funktion.

Vi måste här påpeka att neutraliseringen av arbetarklassen genomförs *i etapper*. Särskilt under nationalsocialismens första period vid makten, kan man lägga märke till en kompromisspolitik, som nationalsocialismen i viss utsträckning påtvingade de dominerande klasserna.⁸⁰ Efter maktövertagandet upplöser nationalsocialismen de ”fria” fackföreningarna (maj 1933), avskaffar strejkrätten, inför arbetsboken (1935) och upprättas obligatoriska statliga skiljedomar i arbetskonflikter. Men ända till juli 1933 upprättar medlemmarna i NSBO:s företagsceller, som till största delen är SA-medlemmar, ofta en egen kontroll i anställningsfrågor och går t o m så långt att de arresterar arbetsköpare som anses vara antisociala.

I maj 1933 bildas emellertid *Arbetsfronten*, den nationalsocialistiska fackliga organisationen, och medlemskap i den blir snabbt och via många påtryckningsmetoder nästan obligatoriskt. Samtidigt frångår NSBO-medlemmarna allt ansvar i Arbetsfronten. NSBO:s ledare, Gr. Strasser, avrättas under de långa knivarnas natt. Friktionerna mellan arbetsköpare å ena sidan och Arbetsfronten med dess ledare, arbetsministern Dr. Ley, å andra sidan upphör emellertid inte. Den senares korporativa projekt syftar till en samtidig upplösning av arbetsköparorganisationerna och till deras organisering inom själva Arbetsfronten, som alltså skulle bli den tyska ekonomins viktigaste organisatör.

I viss utsträckning blir den det också till att börja med: Det Tyska Industriförbundet delas 1934 upp i sju olika korporationer (yrkesgrupper), som tillsammans med Arbetsfronten integreras i korporativa organ inom företaget, ”förtroenderåden” och ”företagsgemenskaperna”. Även om man inte direkt lämnar plats åt någon arbetarrepresentant i arbetsköparkorporationerna, så är dessa av halvstatlig karaktär. De leds av en nationalsocialistisk partimedlem och ”ledarprincipen” tillämpas. I början uppvisar ”ledare” som Kessler och Goltz, den förras efterträdare, fortfarande plebejiska tendenser.

Men arbetsköparna lyssnar inte på. det örat: alltsedan juli 1934 kräver de att Ley skall avsättas, då hans ”demagogiska” och ”socialistiska” projekt besvärar ekonomin. En öppen konflikt bryter ut mellan Schacht, ekonomiministern, och Ley: i slutet av 1934 återupprättas Industriförbundet, ”ledarprincipen” avskaffas och Ley kapitulerar på Arbetsfrontens kongress i mars 1935 i Leipzig. Hädanefter styrs inte bara de korporativa organisationerna — ”arbetsgemenskaperna” — direkt av Industriförbundet, utan även Arbetsfronten kontrolleras direkt av arbetsköparna, som är representerade i Fronten på varje företag. Medan Arbetsfronten på det nationella planet inte har någon representant i Rikets ekonomiska råd, kontrollerar arbetsköparna Rikets arbetsråd. Arbetsfronten, som uteslutits från ”samarbetet” med arbetsköparna på det ”ekonomiska” området,

⁷⁹ Fr. Neumann, *Behemoth*, op. cit., s. 433.

⁸⁰ Om detta ämne, se bl.a. D. Guerin, op. cit., s. 187f.; Bracher, op. cit.

utesluts också från samarbetet på det ”sociala” området, som tidigare varit företagskommittéernas uppgift. Detta senare samarbete äger rum mellan arbetsköpare och ”förtroenderåd”, vilka består av arbetare som är direkt utnämnda av arbetsköparna. Även om de lokalt ansvariga i Arbetsfronten för det mesta utses direkt av det nationalsocialistiska partiets lokalavdelningar, så förblir Fronten hela tiden suspekt, på grund av dess kontakt med arbetarmassan.

*

Vad gäller den nationalsocialistiska fackliga apparaten, så visar sig här fackföreningens sammansatta karaktär i sin egenskap av ideologisk statsapparat till fullo. Detta avslöjar också, trots det yttre skenet, vissa aspekter av de ”klassamarbetande” fackföreningarnas natur i den borgerliga statens ”normala” former.⁸¹

Arbetsfrontens huvudsakliga funktion är inte polisiär, även om den är grundligt infiltrerad av den hemliga polisen. Ingen uttrycker det bättre än Himmler själv, chefen för Rikets hemliga polis, när han 1936 besöker högkvarteret för Arbetsfrontens ledning: ”SS och polisen kan trygga den inre säkerheten endast om människorna vunnits för nationalsocialismens idé: detta är en uppgift som särskilt åligger Arbetsfronten.” Och Arbetsfrontens roll är verkligen i huvudsak ideologisk. Dess propagandachef Selzner, förklarar att dess viktigaste uppgift är ”att genom upplysning förbereda alla sina medlemmar för nationalsocialismen”. Arbetsfronten, vars roll inskränker sig till att överlämna arbetarnas ekonomiska krav till skiljedomskommissionerna, naturligtvis under förutsättning att kraven inte är av politisk karaktär och ifrågasätter den ”allmänna ordningen” och den ”sociala freden”, betraktas av de nationalsocialistiska ledarna som ett ”rent politiskt” instrument: de kunde inte säga det bättre.

Men det är ett skenbart paradoxalt faktum, att de nationalsocialistiska ledarna ständigt var på sin vakt mot denna enhetliga fackförening, till och med efter att den rensats, omvandlats och ”förstatligats”. Detta därför att varje borgerlig stat, vilken det än må vara, har en eller flera ideologiska statsapparater, som är avsedda för arbetarklassen, och den måste ständigt frukta att klasskampen tränger in i denna apparat; detta gäller alltså även Arbetsfronten i den nationalsocialistiska staten. Och när vi säger detta, är det inte för att upprätta en ytlig analogi, i stil med ”socialfascismen”, mellan de socialdemokratiska fackföreningarna och Arbetsfronten. Det är för att peka på de ideologiska statsapparaternas *besläktade natur* i alla den borgerliga statens former, utöver de *viktiga skillnaderna* mellan dem, vad gäller deras funktioner, mål och handlingsmetoder. Och detta i motsats till de som hävdar en skillnad mellan de ”fria” fackföreningarnas natur och de ”förstatligade” fascistiska fackföreningarnas natur, i detta fall Arbetsfronten.

Fascismen ger oss också möjlighet att föra fram en tilläggstes. Även om den borgerliga staten eventuellt kan klara sig utan en ideologisk apparat av ”partityp”, avsedd speciellt för arbetarklassen (i sin egenskap av ett typiskt ”småborgerligt” parti uppfyllde det nationalsocialistiska partiet denna funktion endast som substitut), *så kan den absolut inte klara sig utan en apparat av ”facklig” typ*. Den franska Revolutionen, som i motsats till de vedertagna föreställningarna försökte undvika denna apparat av ”partityp”, men bara begränsa apparaten av ”facklig” typ (genom den berömda Pelletier-lagen), insåg redan en del av detta — vilket Louis Bonaparte mycket väl förstod. Men denna apparat, som är en absolut nödvändig del av den borgerliga statsapparaten, är ändå en källa till bourgeoisins misstro, på grund av sin tvetydiga funktion.

Dimitrov förstod det här, särskilt vad gäller Arbetsfronten:⁸² ”Det är nödvändigt att på det

⁸¹ Vi måste förstå att ett parti, en fackförening, etc. inte i sig utgör apparater i egentlig mening; de utgör grenar av den politiska apparaten, av den fackliga apparaten, etc.

⁸² Op. cit., s. 78. Se även Togliattis utmärkta analys av detta i Lezioni, op. cit., s. 177.

bestämdaste göra slut på underskattningen av arbetet i de fascistiska massorganisationerna. ... Fascismen har berövat arbetarna deras egna legala organisationer. Den har påtvingat dem de fascistiska organisationerna, och det är där massorna befinner sig — av tvång eller, delvis, frivilligt. Dessa fascistiska massorganisationer kan och måste bli ett fält för vår legala och halvlegala verksamhet, ett fält där vi står i förbindelse med massorna. De kan och måste bli en legal eller halvlegal utgångspunkt för försvaret av massornas dagliga intressen. För att utnyttja dessa möjligheter, måste kommunisterna ... en gång för alla frigöra sig från fördomen att en sådan verksamhet inte är passande för en revolutionär arbetare, att den är ovärdig honom.”